

ทัศนคติของชาวแม่ปิ้งเก่าเกี่ยวกับการจัด

สหกรณ์ของรัฐ : การศึกษาในระยะแรก*

โดย สนิท สัมภการ

I. บทนำ

ก. ความมุ่งหมายในการศึกษา : การศึกษาทัศนคติของชาวแม่ปิ้งเก่าเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ของรัฐนี้ เป็นความมุ่งหมายของกรมสหกรณ์ที่ดิน กล่าวคือในปี พ.ศ. 2509 หลังจากที่รองอธิบดีกรมสหกรณ์ที่ดิน (คุณมนู วิริยานนท์) ได้กลับจากตรวจราชการสหกรณ์ที่ดิน และสำรวจภาวะท้องถิ่นทางภาคเหนือเพื่อการจัดตั้งสหกรณ์ที่ดิน ได้ทำบันทึกเสนออธิบดีกรมสหกรณ์ที่ดิน (คุณวรุณ สมบูรณ์สิน) มีอยู่ตอนหนึ่งซึ่งแสดงความสนใจต่อประเด็นการจัดทำเหมืองฝาย โดยราษฎรร่วมมือจัดทำกันเองเพื่อหาทางชักน้ำจากลำคลองและลำน้ำใหญ่ เช่น แม่ปิ้ง เข้ามาเพื่อใช้ในการเพาะปลูก ประเด็นแบบนี้มีอยู่ทั่วไปตามหมู่ชาวไร่ชาวนาทางภาคเหนือมานานแล้ว การที่ราษฎรโดยพวกเขาเองสามารถร่วมมือกันแบ่งงานกันทำและจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติ คือน้ำ โดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอมา เช่นนี้ น่าจะเป็นการง่ายแก่การที่จะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น เพราะหลักการสหกรณ์นั้นโดยพื้นฐานแล้วก็คือ การที่ราษฎรร่วมมือกันในการจัดการต่างๆ เกี่ยวกับการอาชีพของตนและแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกันตามอัตราส่วนของการกระทำธุรกิจกับสหกรณ์ของตน แม้ว่าสหกรณ์มีกฎเกณฑ์ต่างๆ อีกมาก แต่อันที่จริงแล้ว หลักการสำคัญของการสหกรณ์ก็คือ *การร่วมมือกัน* นั่นเอง

* ผู้เขียนขอขอบคุณชาวแม่ปิ้งเก่า, เจ้าหน้ที่ชลประทานซึ่งทำงานอยู่ ณ หวังงานชลประทานแม่ปิ้งเก่า ทุกท่าน รวมทั้งเจ้าหน้ที่อำเภอสารภีและอำเภอเมืองลำพูน ซึ่งได้มีส่วนสำคัญช่วยให้งานวิจัยนี้ได้เป็นไปด้วยดีและสนุกสนานตั้งแต่ต้นจนจบ

แต่โดยที่สหกรณ์ที่ดินโดยเฉพาะสหกรณ์บำรุงที่ดินยังเป็นของใหม่อยู่มากในภาคเหนือ เพิ่งจะมีการนำไปเผยแพร่และจัดตั้งอยู่ในบางท้องที่ เช่นที่แม่ริม และสันป่าตอง เมื่อเร็ว ๆ นี้ ทางกรมสหกรณ์ที่ดินจึงยังไม่แน่ใจนักว่าหากจะขยายการจัดตั้งไปยังท้องที่อื่นในภาคเหนือบ้างอย่างเช่นในบริเวณแม่ป๋องเก่านั้นผลจะเป็นอย่างไรต่อไป อธิบดีกรมสหกรณ์ที่ดินคนปัจจุบันซึ่งดำรงตำแหน่งรองอธิบดีอยู่ในขณะนั้นจึงอยากให้มีการวิจัยศึกษาถึงสภาพของสังคมและทัศนคติของราษฎรแถบนั้นเสียก่อน ด้วยเหตุนี้การศึกษาเรื่องนี้จึงได้เกิดมีขึ้น และนับเป็นครั้งแรกในวงการสหกรณ์ของไทยที่ได้มีการทดลองใช้หลักการทางด้านมานุษยวิทยาเข้ามาช่วยศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเพื่อการจัดตั้งสหกรณ์

ด้วยเหตุนี้จึงพอจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ความมุ่งหมายสำคัญของการศึกษานี้ อยู่ที่ความต้องการทราบความรู้สึกนึกคิดของชาวแม่ป๋องเก่าเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ของรัฐ โดยทั่วไป และเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์บำรุงที่ดินโดยเฉพาะ การที่เลือกเอาบริเวณแม่ป๋องเก่าเป็นที่ศึกษาก็เพราะว่าบริเวณนี้เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการร่วมมือของราษฎรในการใช้น้ำจากลำเหมืองแม่ป๋องมาก่อน และปัจจุบันก็มีน้ำอุดมเพราะอยู่ในโครงการชลประทาน แต่มีปัญหาเรื่องที่ดินมีน้อย เรื่องประชาชนหนาแน่น ฉะนั้น การปรับปรุงบำรุงคุณภาพของดินเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยอาศัยวิธีสหกรณ์อาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวแม่ป๋องเก่าได้มีภาวะการครองชีพดีขึ้น นอกจากนั้นสหกรณ์บำรุงที่ดินยังอาจช่วยให้บริการในด้านเงินทุนโดยให้กู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าดอกเบี้ยปกติของท้องถิ่น ยังอาจให้บริการเกี่ยวกับการรวมกันซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมรวมทั้งปุ๋ยเพื่อให้ได้ราคาต่ำลง และรวมกันขายพืชผลทางเกษตรที่ตนผลิตได้เพื่อให้ได้ราคาที่สมควรอีกด้วย โดยนัยนี้ บริเวณแม่ป๋องเก่าจึงนับว่าเป็นแหล่งที่เหมาะสมจะสำรวจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้แห่งหนึ่งในภาคเหนือ

นอกจากความมุ่งหมายสำคัญเพื่อต้องการทราบทัศนคติของราษฎรในบริเวณแม่ป๋องเก่าเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ของรัฐแล้ว ผู้เขียนในฐานะที่เป็นผู้ได้ศึกษาวิธีการวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาและเพิ่งจะมีโอกาสทดลองนำมาใช้ปฏิบัติครั้งนี้ เป็นครั้งแรกจึงอยากจะลงเพิ่มเติมข้อมูลบางประการที่สนใจใคร่จะทราบเข้าไปด้วย ส่วนมากก็เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดโดยทั่วไปของชาวแม่ป๋องเก่ารวมทั้งทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต อาชีพ และความ

ต้องการต่าง ๆ ของตน โดยนัยนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาที่มีความมุ่งหมายรองในอันที่พยายามจะทราบวิธีการมองโลกหรือโลกทัศน์ของชาวแม่บึงเก่าโดยทั่ว ๆ ไปอีกด้วย

ข. ขอบเขต ข้อจำกัด และวิธีการศึกษา: การศึกษาในเรื่องนี้มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ อันทำให้ขอบเขตและวิธีการศึกษาต้องโน้มเอียงหรือปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับข้อจำกัดเหล่านั้น ด้วย

ข้อจำกัดประการแรกและที่สำคัญมากที่สุดก็คือ ความสำเร็จของเวลาที่ทำการศึกษา เพราะผู้เขียนกับคณะได้ใช้เวลารวมกันทั้งหมดประมาณเดือนครึ่งเท่านั้น สำหรับการศึกษาสำรวจในเรื่องนี้ ก็ได้ใช้เวลาของเดือนพฤษภาคม 2509 ทั้งเดือน และได้ใช้เวลาครึ่งหลังของเดือนกรกฎาคม 2509 อีกช่วงหนึ่ง ส่วนระหว่างเดือนมิถุนายนนั้นผู้เขียนได้เดินทางไปกลับกรุงเทพฯ เพื่อปฏิบัติราชการอย่างอื่น แต่ก็ได้มอบให้คณะของผู้เขียนบางคนดำเนินการเก็บข้อมูลต่อไปเท่าที่พอจะทำได้ ด้วยระยะเวลาเพียงประมาณเดือนครึ่งเช่นนี้ย่อมเป็นของแน่นอนที่ว่า ผู้เขียนและคณะย่อมไม่สามารถที่จะศึกษาปัญหาและความรู้สึกนึกคิดชาวแม่บึงเก่าได้อย่างลึกซึ้งนัก และโดยเหตุนี้ข้อมูล ความเห็นและข้อสรุป (conclusion) ต่าง ๆ ที่ได้มาจากการศึกษานี้ผู้เขียนจึงใคร่แต่เพียงอยากจะให้อยู่ในขั้นที่ "น่าจะเป็นไปได้" (tentative) มากกว่าอย่างอื่น

ข้อจำกัดในประการต่อมาก็คือเรื่องคณะบุคคลที่ร่วมไปทำการสำรวจศึกษาในเรื่องนี้ ซึ่งมีอยู่ด้วยกันจริง ๆ เพียง 2 คนเท่านั้น คือผู้เขียน และคุณนิรันดร์ มีลาภ พนักงานสหกรณ์ที่กินโต หัวหน้าหน่วยสหกรณ์ที่กินสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เขียนเคยทำบันทึกขอข้าราชการกรมสหกรณ์ที่กินที่จับปริญญาตรีขึ้นไปมาช่วยอีก 2 คน แต่ก็ได้ไม่ได้เพราะทุกคนที่ผู้เขียนอยากจะได้ออกไปในงานสำรวจจัดตั้งสหกรณ์เสียหมด การจะจ้างคนในท้องถิ่นที่มีความรู้ชั้นปริญญาตรีหรือเทียบเท่าก็ทำได้ลำบาก ติดขัดด้วยวิธีการต่าง ๆ มากมาย แต่ยังมีโชคที่อยู่บ้างที่ได้รับความเอื้อเฟื้อจากเจ้าหน้าที่ชลประทานที่บริเวณหัวงานแม่บึงเก่า 2 ท่าน ซึ่งคุ้นเคยกับธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรมศาสตร์ และภาษาท้องถิ่นเป็นอย่างดีช่วยเหลืออยู่เกือบตลอดงาน ด้านการเข้าหาประชาชนและการสอบถามสัมภาษณ์ต่าง ๆ จึงดำเนินไปได้ง่ายและรวดเร็วเกินกว่าที่คาดไว้แต่แรก

ด้วยข้อจำกัด 2 ประการใหญ่ๆ ดังกล่าวแล้วทำให้การเก็บข้อมูลของผู้เขียนพลอยจำกัดไปด้วย คือ หลังจากทีตระเวนสังเกตลักษณะทางภูมิศาสตร์และพูดคุยกับเจ้าหน้าที่อำเภอสารภีและอำเภอเมืองลำพูนรวมทั้งราษฎรทั่วๆ ไปในบริเวณแม่ปิ้งเก่า จนพอที่จะวาดภาพความสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆ ในบริเวณแม่ปิ้งเก่าขึ้นได้บ้างแล้ว ผู้เขียนจึงตัดสินใจว่าจะใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการเป็นเครื่องนำทางประกอบกับการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์แบบไม่ให้รู้ตัวหรือการพูดคุยธรรมดา รวมไปถึง การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการนั้นผู้เขียนมีความมุ่งหมายให้ได้กระจายทั่วไปทุกตำบลในจำนวนตำบลต่างๆ ที่อยู่ในเขตแม่ปิ้งเก่า แม้ว่าจะได้ตำบลละเล็กน้อยก็ตาม นอกจากนั้นผู้เขียนยังตั้งความมุ่งหมายว่า ในการสัมภาษณ์นั้นจะสัมภาษณ์บุคคล 5 ประเภทด้วยกัน คือ ผู้นำท้องถิ่น ราษฎรธรรมดาสามัญที่มีฐานะดี ฐานะปานกลางและยากจนกับสตรีด้วยพอสมควร ผู้เขียนเชื่อว่าด้วยวิธีเช่นนี้ประกอบกับการสังเกตการณ์และการพูดคุยกับคนทั่วๆ ไป ในทุกโอกาสที่เปิดให้ก็จะทำให้มองเห็นภาพของความสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆ และความรู้สึกนึกคิดของชาวแม่ปิ้งเก่าได้ใกล้เคียงความเป็นจริงพอสมควร

เมื่อสิ้นสุดเวลาดำเนินการศึกษาแล้วปรากฏว่า รวบรวมได้ข้อสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการมาได้ 62 ราย ในจำนวนนี้ปรากฏว่าเป็นผู้นำท้องถิ่นเสีย 25 ราย ส่วนอีก 37 ราย เป็นราษฎรธรรมดาสามัญทั่วๆ ไป เหตุที่เลือกสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่นเป็นจำนวนค่อนข้างมาก คือประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดก็เพราะผู้เขียนถือว่า ผู้นำท้องถิ่นเป็น “ผู้ให้ข่าวที่สำคัญ” (key informant) ตามหลักการทางมานุษยวิทยา ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 25 รายนั้นแยกออกได้เป็นกำนัน 3 ราย ผู้ใหญ่บ้าน 3 ราย หัวหน้าเหมืองฝายและผู้ช่วย 5 ราย กรรมการต่างๆ 13 ราย และครูใหญ่ 1 ราย

ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 62 รายกระจายกันอยู่ในตำบลต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 1) ตำบลสันทราย 8 คน
- 2) ตำบลข้าวเม่า 3 คน
- 3) ตำบลท่ากว้าง 4 คน

ข. อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

- 1) ตำบลป่าขาม 5 คน
- 2) ตำบลประตูป่า 10 คน
- 3) ตำบลเหมืองง่า 7 คน

4) ตำบลหนองแฝก	3 คน	4) ตำบลวิมบึง	6 คน
5) ตำบลคอนแก้ว	3 คน*	5) ตำบลสันต้นธง	5 คน
รวมในอำเภอสารภี	21 คน	6) ตำบลอุโมง	8 คน
		รวมในอำเภอเมืองลำพูน	41 คน

ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ให้สัมภาษณ์ ในประการอื่น ๆ นั้นพอจะแสดงให้เห็นได้ตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1
ข้อมูลบางประการเกี่ยวกับตัวผู้ให้สัมภาษณ์

จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์	เพศ		อายุ (ปี)		ศาสนา		ฐานะทางเศรษฐกิจ			อาชีพ		
	ชาย	หญิง	23-45	46-71	พุทธ	อิสลาม	คิ	ปานกลาง	ยากจน	เกษตรกรรม	รับจ้าง	ค้าขาย
62	57	5	31	31	60	2	10	39	13	57	4	1
100%	92%	8%	50%	50%	96.8%	3.2%	16%	63%	21%	92%	6.4%	1.6%

การที่สัมภาษณ์สตรีเพียง 5 รายเพราะหลังจากสัมภาษณ์ไปได้ 2-3 รายแล้วปรากฏว่าสตรีชาวนาบริเวณแม่บึงเก่าให้ข่าวสารน้อยเกินไป ซ้ำอายุ และไม่ใคร่เข้าใจปัญหาต่าง ๆ เท่าที่ควร จึงได้คัดเลือกสัมภาษณ์แต่เพียงเล็กน้อย และเห็นว่าที่ได้มา 5 รายนี้ก็พอจะถือได้ว่าเป็นตัวแทนกลุ่มสตรีชาวบ้านธรรมดา ในบริเวณแม่บึงเก่า ได้พอสมควรแล้วสำหรับการศึกษาเรื่องนี้

* ตำบลคอนแก้วไม่ได้รับน้ำจากโครงการแต่เป็นที่ตั้งของบริเวณห้วงงานชลประทานและมีสภาพคล้ายคลึงกับตำบลอื่น ๆ จึง ได้สัมภาษณ์รวมมาด้วย

อายุของผู้ให้สัมภาษณ์ที่สูงที่สุดคือ 71 ปี และที่ต่ำที่สุดคือ 23 ปี ผู้เขียนได้ตกลงใจแบ่งแยกผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ตามสถานภาพทางอายุคือ กลุ่มคนแก่ได้แก่ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 46-71 ปี ที่ถือว่า 46 ปีขึ้นไปอยู่ในกลุ่มแก่นั้น เพราะตามอาชีพการทำไร่ นา และสวนนั้นเป็นงานหนักและตรากตรำ ผู้ที่เริ่มงานในไร่นามาตั้งแต่ อายุประมาณ 15-16 ปีจนถึง 46 ปีนั้น ได้ใช้เวลาตรากตรำในไร่นามาแล้วนานถึงประมาณ 30 ปี ร่างกายจึงย่อมจะทรุดโทรมลงได้เร็วกว่าคนประกอบอาชีพอย่างอื่นบางประเภทอย่าง เช่น การรับราชการ เป็นต้น อีกกลุ่มหนึ่งได้แก่กลุ่มอายุระหว่าง 23-45 ปี ถือว่าเป็นกลุ่มคนหนุ่มและอยู่ในวัยทำงานในไร่นาได้เต็มที่ ข้อที่น่าสังเกตก็คือว่ากลุ่มอายุของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสองกลุ่มนั้นมีจำนวนเท่ากันพอดี คือกลุ่มละ 31 คน นอกจากนั้นการกระจายของอายุผู้ให้สัมภาษณ์ก็นับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจมาก คือไม่มีการเกาะกลุ่มอยู่ที่อายุตอนใดตอนหนึ่งมากเกินไป อย่างมากที่สุดจะมีอายุอยู่ในปีเดียวกันก็มีเพียงปีละ 4 (คือในอายุ 30 ปี และ 46 ปี) ส่วนอายุปีเดียวกันที่ซ้ำกันถึง 3 คนนั้นก็มียู่เพียง 5 กลุ่ม (คือในอายุ 33 ปี, 41 ปี, 52 ปี, 53 ปี และ 62 ปี) นอกจากนั้นก็กระจายทั่วไประหว่าง 23-71 ปี โดยนัยนี้การกระจายของอายุของผู้ให้สัมภาษณ์ จึงเกือบจะเรียกได้ว่าเป็น “แบบอุดมคติ” (ideal type) ที่จะแสดงถึงความรู้สึกและความคิดเห็นของคนตั้งแต่หนุ่มไปจนถึงแก่ ใจเป็น อย่างดีทีเดียว

เป็นความตั้งใจของผู้ศึกษาเรื่องนี้ที่จะสัมภาษณ์ชาวบ้านนา ซึ่งมีฐานะปานกลางมากกว่าผู้ที่มีฐานะดีและยากจน เพราะจากการสอบถามและการสังเกตการณ์ของผู้เขียน และคณะทำให้มีความเชื่อมั่นว่า มีผู้ที่มีฐานะปานกลางอยู่ในบริเวณแม่บึงเก่ามากกว่าผู้ที่มีฐานะดีและยากจน องค์ประกอบในการสังเกตการณ์ที่ใช้เป็นข้อกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจก็ได้แก่ทรัพย์สินที่พอจะมองเห็นได้และจากการบอกเล่าบางประการของผู้ให้สัมภาษณ์เอง อาทิ ลักษณะของบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ สัตว์พาหนะ จำนวนที่ดิน ฯลฯ การกำหนดฐานะของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละราย จึงได้กระทำภายหลังที่การสัมภาษณ์ได้เสร็จสิ้นไปแล้วและกระทำเป็นรายๆ ไป อนึ่ง โดยที่การศึกษาเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับตรงอยู่กับชาวไร่ชาวนา ผู้ศึกษาจึงได้เลือกสัมภาษณ์ผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมมากที่สุด คือได้สัมภาษณ์ถึงประมาณ 92 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด

ข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้ให้สัมภาษณ์ที่คิดว่าสำคัญบางประการและมีได้มีปรากฏอยู่ในตารางข้างต้น คือผู้ให้สัมภาษณ์ 59 รายหรือประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้ให้สัมภาษณ์ 56 รายหรือประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นผู้ที่เกิดและอยู่ในท้องถิ่นนั้นตลอดมาโดยไม่เคยอพยพโยกย้ายไปอยู่ที่ท้องถิ่นอื่นเลย มีอยู่เพียง 3 คน (4.8%) อพยพมาจากท้องถิ่นอื่นในจำนวนนี้มีอยู่คนหนึ่งอพยพมาจากต่างประเทศ (เมืองจัตตะกอง ประเทศปากีสถาน) เป็นผู้ทันับถือศาสนาอิสลามมีอายุมากแล้ว (71 ปี อพยพมาได้ 55 ปีแล้ว) ส่วนอีก 3 คนที่เหลือปรากฏว่าเคยอพยพไปอยู่ที่ท้องถิ่นอื่นนานเกินกว่าหนึ่งปีขึ้นไป

ปัญหาอาจมีอยู่ว่า ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาจากรายการเพียง 62 รายของรายการทั้งหมดที่มีอยู่ในบริเวณแม่บึงเก่าถึงประมาณหกหมื่นคนนั้นจะถือได้อย่างไรว่าเป็นตัวแทนของคนเหล่านั้นได้ เพราะถ้าจะคิดเป็นเปอร์เซ็นต์แล้วก็จะได้เพียงไม่ถึงหนึ่งเปอร์เซ็นต์ การที่จะตอบปัญหานี้ให้เป็นที่พอใจนั้นรู้สึกว่าจะยากอยู่มาก แต่ถ้าจะยอมรับฐานคติ (assumptions) และสมมติฐาน (hypotheses) ของผู้เขียนเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องนี้ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปแล้ว ปัญหาในเรื่องจำนวนอันเล็กน้อยของการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการก็อาจจะหมดความสำคัญหรือลดความสำคัญลงไปเป็นอันมากก็ได้ อนึ่ง ข้อที่ใครจะขอย้ำไว้ ณ ที่นี้ด้วยก็คือว่า การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการนี้เป็นแต่เพียงส่วนประกอบส่วนหนึ่งของสามส่วนแห่งการศึกษาเรื่องนี้เท่านั้น อีกสองส่วนที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันนั้นก็แก่การสังเกตการณ์ ซึ่งมีลักษณะกระตือรือร้นไปทาง "การสังเกตการณ์โดยร่วมกระทำ" (participation—observation) และการสัมภาษณ์ โดยไม่เป็นทางการหรือที่เรามักจะเรียกว่าการพูดคุยแบบธรรมดาๆ ซึ่งทำให้ได้ภาพความจริงและข้อมูลที่ควรทราบเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อยทีเดียว

ค. ฐานคติ สมมติฐาน และข้อสรุป: ในการศึกษาเรื่องนี้ผู้เขียนได้ตั้งฐานคติ (assumptions) เพื่อเป็นเครื่องนำทางในการศึกษาไว้ดังนี้ :-

1) ชาวแม่บึงเก่าส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนา หรือ "ชาวนานา" (peasant) ของไทย ฉะนั้น พฤติกรรมส่วนใหญ่ของพวกเขาจึงย่อมจะตกอยู่ภายใต้แบบแผนต่าง ๆ ตามวัฒนธรรมไทย

2) โดยที่เขตโครงการชลประทาน แม่ปิ้งเก่าตั้งอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ดังนั้น วัฒนธรรมไทยที่จะมีอิทธิพลครอบคลุมพฤติกรรมของชาวแม่ปิ้งเก่ามากที่สุด ย่อมจะ ได้แก่ วัฒนธรรมของภาคเหนือ หรือของชาวเหนือโดยเฉพาะธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวเชียงใหม่และลำพูน

3) จากหลักฐานการศึกษาเกี่ยวกับชาว ไร่ชาวนาในภาคเหนือที่เคยทำมาแล้ว¹ ส่วนใหญ่ของข้อสรุป (conclusions) ที่เกี่ยวกับชาวนาบ้านนาธรรมดาสามัญที่ไม่ใช่ผู้นำท้องถิ่นแล้วมักจะตรงกัน ในประการสำคัญที่ว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ของชาวนาบ้านนาธรรมดาสามัญเหล่านี้ (รวมทั้งแนวคิดและทัศนคติด้วย) มีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่เป็นอันมาก หรือหากจะกล่าวโดยทั่ว ๆ ก็คือว่าผู้ที่มี สถานภาพ (status) ใกล้เคียงกันมีแนวโน้มที่จะประพฤติ คิด และมองโลกไปในแนวทางเดียวกัน ข้อสรุป ดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นจริงจึงได้อาศัยเป็นฐานคติสำหรับกำหนดแนววิธีการศึกษาเรื่องนี้ขึ้น ในรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปอีก โดยยึดถือ "สถานภาพ" เป็นแนวสำหรับการศึกษาต่อไป

4) สถานภาพของชาวนาไทยโดยทั่ว ๆ ไปและในภาคเหนือบริเวณ แม่ปิ้งเก่านี้มีลักษณะคล้ายคลึงกันและยากที่จะแยกแยะให้เห็นได้เด่นชัดจริง ๆ ที่พอจะแยกได้ก็แค่เพศ อายุ ฐานะทางเศรษฐกิจ คือ รวย (ฐานะดี) ปานกลาง และยากจน กับผู้มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญในท้องถิ่น อันได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แก่เหมือง ครู กรรมการต่าง ๆ เป็นอาทิ และจากฐานคติดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงได้เลือกสัมภาษณ์บุคคลโดยให้กระจายทั่วไปตามสถานภาพต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นหรือลดน้อยลงบ้างในบางสถานภาพตามลำดับความสำคัญของแต่ละสถานภาพซึ่งมีอิทธิพลอยู่เหนือสถานภาพอื่น

5) โดยนัยดังกล่าวใน 4) ตัวอย่างที่ได้มาโดยการสัมภาษณ์จำนวน 62 รายนั้น จึงไม่ถือว่าเป็นตัวแทนของจำนวน ราษฎรทั้งหมดในบริเวณแม่ปิ้งเก่า หากแต่ถือว่าเป็นตัวแทนของ สถานภาพ ต่าง ๆ ที่ราษฎรชาวแม่ปิ้งเก่าครองอยู่มากกว่า สำหรับการศึกษารื่องนี้ เห็นว่ามีสถานภาพอยู่ด้วยกันเพียง 7 ลำดับ คือสถานภาพของผู้นำท้องถิ่น, ผู้มีฐานะดี, ผู้

¹ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก Wendell Blanchard, ed., *Thailand: Its People, Its Society, and Its Culture*, 1958; John E. DeYoung, *Village Life in Modern Thailand*, 1955; Conrad Kingshill, *Kulaeng: The Red Tomb*, 1960, และอื่น ๆ.

มีฐานะปานกลาง, ผู้มีฐานะยากจน, คนแก่, คนหนุ่มวัยทำงาน และสถานภาพของสตรี ซึ่งผู้เขียนถือว่ามีลำดับความสำคัญต่ำสุดสำหรับการศึกษาเรื่องนี้ ตัวแทนของสถานภาพต่าง ๆ ที่ได้มา มีดังนี้: ผู้นำท้องถิ่น 25 ราย, ผู้มีฐานะดี 10 ราย, ผู้มีฐานะปานกลาง 39 ราย, ผู้มีฐานะยากจน 13 ราย, คนแก่ (อายุ 46-71 ปี) 31 ราย, คนหนุ่มวัยทำงาน (อายุ 23-45 ปี) 31 ราย, สตรี 5 ราย (ผู้ให้สัมภาษณ์รายเดียวอาจเป็นตัวแทนหลายสถานภาพได้ เช่น เป็นผู้นำท้องถิ่น, คนแก่, ฐานะดี รวมอยู่ในคนเดียวก็เป็นต้น กว้างเหตุนี้ จำนวนตัวแทนของสถานภาพต่าง ๆ จึงมากกว่าจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์) ผู้เขียนเชื่อว่าตัวแทนสถานภาพต่าง ๆ ที่ได้มานี้เป็นการเพียงพอแล้วสำหรับการศึกษาระยะต้นของเรื่องนี้

สมมติฐาน (hypotheses) : สมมติฐานที่ผู้เขียนจะตั้งไว้ต่อไปนี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นมาจากสมมติฐานเดิมเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ที่ผู้เขียนเคยตั้งไว้ พอสรุปได้ดังนี้ : “หลักการและวิธีการสหกรณ์นั้นมีหลายประการที่ขัดแย้งกับแบบแผนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมไทยและกว้างเหตุนีการจัดสหกรณ์ในประเทศไทยจึงก้าวหน้าไปไม่ใคร่ได้ นอกเสียจากจะต้องเปลี่ยนหลักการและวิธีการบางประการให้กลมกลืนไปกับแบบแผนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยหรือไม่ก็หาทางเปลี่ยนแบบแผนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมไทยที่ขัดแย้งกับหลักและวิธีการสหกรณ์ให้เบนทิศทางเข้าไปในแนวเดียวกับหลักและวิธีการสหกรณ์เสียก่อน”²

จากสมมติฐานดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนใคร่ขอตั้งสมมติฐานเพิ่มเติมสำหรับการศึกษารุ่นนี้ 3 หัวข้อดังต่อไปนี้ คือ :-

1. ชาวบ้านนาในภาคเหนือทั่ว ๆ ไป และในบริเวณแม่ปิงเก่าโดยเฉพาะมีธรรมเนียมประเพณีหลายประการที่ขัดกับหลักและวิธีการสหกรณ์ ฉะนั้น การนำเอาหลักและวิธีการสหกรณ์ตามแบบยุโรปและอเมริกาเข้าไปเผยแพร่จึงน่าจะไม่ได้ได้รับความนิยม
2. กว้างเหตุดังกล่าว ทักษะคติของชาวแม่ปิงเก่าและชาวเหนือโดยทั่ว ๆ ไปที่จะมีต่อหลักและวิธีการสหกรณ์ จึงน่าจะเป็นไปในทางไม่เห็นดีเห็นชอบ (unfavorable) มากกว่าที่จะเป็นไปในทางเห็นดีเห็นชอบด้วย (favorable)
3. การใช้ระบบคัดสรรปัญหาด้วยวิธีใช้เสียงส่วนมาก จะไม่ได้ผลจริงดังในกลุ่ม

² โปรดดูรายละเอียดได้จาก Sait Smeekarn, *Culture Change: The Problems of Introduction of Land Co-operatives into Thailand*, (M.A. Thesis, 1965, unpublished).

ชาวนาบริเวณแม่ปิ้งเก่าและทางภาคเหนือโดยทั่ว ๆ ไป เพราะผู้นำท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อการคิดและการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ของพวกเขาอยู่มาก ด้วยเหตุนี้ เมื่อตั้งสหกรณ์ขึ้น สหกรณ์จึงน่าจะตกเป็นเครื่องมือของผู้ นำท้องถิ่น มากกว่าจะเป็นของสมาชิกส่วนใหญ่ สหกรณ์จะเจริญหรือเสื่อมจึงน่าจะขึ้นอยู่กับผู้นำท้องถิ่น เพียงไม่กี่คน มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับพลังความคิดและการกระทำของสมาชิกส่วนมาก

ข้อสรุป (conclusions) : การศึกษาเรื่องนี้ ได้ข้อสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ๆดังต่อไปนี้

1. ชาวไร่ชาวนาในบริเวณแม่ปิ้งเก่าส่วนมากซึ่งไม่ใช่ผู้นำท้องถิ่นไม่รู้จักหลักและวิธีการสหกรณ์

2. ชาวไร่ชาวนาในบริเวณแม่ปิ้งเก่าไม่นิยมการร่วมมือทำงานกับบุคคลอื่นแม้ว่าจะมีผลประโยชน์ได้เสียเหมือนกัน หากแต่นิยมทำงานกับญาติพี่น้อง หรือไม่กี่จ้างแรงงานมากกว่า

3. บรรดาผู้นำท้องถิ่นซึ่งรู้จักและคุ้นเคยกับหลักและวิธีการสหกรณ์อยู่บ้าง มักจะมีความเห็นว่าสหกรณ์ทำงานล่าช้า ประชุมบ่อย เจ้าหน้าที่ไม่ดี สรุปแล้วไม่นิยมหลักและวิธีการสหกรณ์ตามที่ตนได้มีประสบการณ์มา

4. ปัญหาในด้านการประกอบอาชีพ ที่เผชิญหน้าชาวแม่ปิ้งเก่าอยู่ในปัจจุบันและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปก็คือ ปัญหาเรื่องมีที่ดินสำหรับทำเกษตรกรรมน้อยเกินไป ต่างก็แสดงความปรารถนาอยากจะได้ที่ดินเพิ่ม

5. ลักษณะของเศรษฐกิจแบบตลาด (Market economy) ได้แผ่ขยายเข้าไปในบริเวณแม่ปิ้งเก่าอย่างทั่วถึง ชาวแม่ปิ้งเก่าจะพยายามขนขายกระทำการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราตามความรู้ความคิดของตน และส่วนมากก็ปรารถนาที่จะเป็นเศรษฐีด้วยกันทั้งนี้ มีความรู้สึกกันอยู่ทั่วไปว่าเงินคือสิ่งที่พวกเขาปรารถนามากที่สุดอย่างหนึ่งในชีวิต

6. ชาวแม่ปิ้งเก่าไม่รังเกียจผู้มีอาชีพค้าขายเหมือนอย่างที่เคยปรากฏอยู่ในวรรณกรรมที่เกี่ยวกับชาวบ้านนาโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากธรรมเนียมประเพณีของชาวเหนือเกี่ยวกับความนิยมค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ กันมานานแล้วก็ได้

7. ชาวบ้านแม่ปิ้งเก่ายังนิยมนับถือและเชื่อฟังผู้นำท้องถิ่นของตนอยู่ในระดับที่สูงมาก โดยเฉพาะ ถ้านั้น ผู้ใหญ่บ้าน และครู ยังคงรักษาระดับฐานะของผู้นำท้องถิ่นไว้ได้อย่างมั่นคง

8. การที่ผู้นำท้องถิ่นในบริเวณแม่บึงเก่าสามารถรักษาสถานภาพเดิมของตนไว้ได้นั้น ส่วนใหญ่เนื่องจากว่าพวกเขาเป็นผู้ที่มีการติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่า มีพื้นฐานการศึกษาสูงกว่า มีประสพการณ์ในการแก้ไขปัญหาชีวิตโดยทั่วๆ ไปมากกว่า ฉะนั้น จึงเป็นธรรมดาที่บรรดาผู้นำท้องถิ่นย่อมจะมีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของชาวแม่บึงเก่าธรรมดาสามัญอยู่มาก

9. แม้ว่าจะมีความต้องการเงินและรู้สึกถึงความสำคัญของเงิน แต่ชาวแม่บึงเก่าธรรมดาสามัญทั่วไป ก็ยังไม่เข้าใจถึงลักษณะของวิธีการประกอบการเพื่อแสวงกำไร ความวิธีการทำธุรกิจสมัยใหม่ ส่วนมากพวกเขายังไม่ตระหนักถึงกลไกของตลาด ราคาสินค้า และลักษณะของการผลิต การประกอบอาชีพส่วนใหญ่จึงเพิ่งเล็งถึงแต่ปัญหาเฉพาะหน้า หรือเหตุการณ์ที่พอจะมองเห็นได้ในชั่วระยะเวลาสั้นภายในรอบขวบปีเท่านั้น การคิดวางโครงการหรือแผนการเพื่อปรับปรุงฐานะและการประกอบอาชีพของตน ส่วนมากไม่มีปรากฏอยู่ นอกจากในบรรดาผู้นำท้องถิ่นเท่านั้นจึงจะพอมืออยู่บ้าง แต่ก็นับว่าอยู่ในขั้นที่ค่อนข้างเลื่อนลอย

II. ลักษณะทางภูมิศาสตร์และองค์ประกอบทางสังคม

ก. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บริเวณที่คนทั่วไปทางภาคเหนือนิยมเรียกกันว่า "เขตแม่บึงเก่า" นั้นตามธรรมดาจะหมายถึงอาณาเขตหรือพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตโครงการชลประทานหลวงแม่บึงเก่า เขตชลประทานหลวงโครงการแม่บึงเก่านี้กินอาณาเขตเนื้อที่ของ 10 ตำบลใน 2 อำเภอ คือในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่มีอยู่ 4 ตำบลที่ได้รับน้ำจากโครงการคือ ตำบลสันทราย ตำบลขัวมุง ตำบลท่ากว้าง และตำบลหนองแฝก ส่วนอีก 6 ตำบลที่เหลือขึ้นอยู่กับอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตำบลทั้งหมดนี้ ได้แก่ ตำบลอุโมงค์ ตำบลเหมืองง่า ตำบลประตู่ป่า ตำบลป่าขาม ตำบลริมบึง และตำบลสันตันธง เขตของอำเภอทั้งสองดังกล่าวนี้ติดต่อกันแม้ว่าจะอยู่คนละจังหวัดก็ตาม บริเวณเนื้อที่ทั้งหมดใน 10 ตำบลที่อยู่ในโครงการชลประทานแม่บึงเก่านี้มีรวมกันประมาณ 49,307 ไร่ (คำนวณจากคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ของอำเภอเมืองลำพูนและอำเภอสารภีในการสัมภาษณ์ระหว่างที่ออกไปศึกษาเรื่องนี้ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2509) แต่

ตามเอกสารของทางกรมชลประทานปรากฏว่ามีที่น้ำอยู่ในบริเวณที่เป็นลำแม่ปิงเก่าทั้งหมด 50,300 ไร่ แต่ในจำนวนนี้บางตอนเป็นที่ลุ่มจมน้ำและบางตอนเป็นที่สูงเกินไป ไม่อาจใช้ทำประโยชน์ในการเกษตรกรรมได้ผลดีเสียบ้างจึงมีที่ซึ่งอาจจะได้รับน้ำจากโครงการชลประทานแม่ปิงเก่าจริง ๆ เพียง 44,900 ไร่³ แม้ว่าแหล่งข้อมูลทั้งสองที่ได้มาจะไม่ตรงกันแต่ก็คลาดเคลื่อนกันเพียงเล็กน้อย และผู้เขียนจะขอถือเอาตามแหล่งของเจ้าหน้าที่อำเภอทั้งสอง เพราะจากแหล่งเดียวกันผู้เขียนได้ข้อมูลทางด้านประชากรมาด้วยซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

การคมนาคม : ทางที่จะเข้าสู่เขตโครงการชลประทานแม่ปิงเก่านี้อาจไปได้ 2 ทางเป็นอย่างน้อย คือทางแรกอาจจะตั้งต้นทางจังหวัดเชียงใหม่ตามทางหลวงสายเชียงใหม่-ลำพูน แล้วแวกเข้าครงทางแยกตรงหน้าอำเภอสารภี ซึ่งจากนั้น ไปเป็นถนนดินลูกรังแต่ในระหว่าง ที่ผู้เขียนและคณะออกไปศึกษาเรื่องนี้อยู่ในสภาพของถนน ไม่สู้จะดีนักมีหลุมบ่ออยู่ทั่วไป แต่เป็นระยะทางที่สั้นกว่าถ้าเราประสงค์จะเข้าไป ณ บริเวณหัวงานชลประทานโครงการแม่ปิงเก่าซึ่งตั้งอยู่ ณ ริมแม่น้ำแม่ปิงในเขตตำบลคอนแก้ว อำเภอสารภี ส่วนทางเข้าอีกตำแหน่ง อาจเข้า ได้ในเขตอำเภอเมืองลำพูนตรงทางแยกที่สี่ของถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน เช่นเดียวกันถนนแยกเข้าไปในบริเวณแม่ปิงเก่าสายนี้อยู่ในสภาพที่ดีกว่าสายแรกมาก มีลาดยางบางตอนแม้จะเป็นลูกรังก็เรียบร้อยดี ทั้ง ๆ ที่มีระยะทางยาวกว่า ระหว่างที่ผู้เขียนไปสำรวจศึกษาเรื่องนี้อยู่ในขณะของผู้เขียนชอบที่จะเข้าทางนี้มากกว่าเพราะทางเรียบนั่งสบาย นอกจากนั้นยังสังเกตเห็นเจ้าหน้าที่กรมทางหลวงได้หมั้นไปซ่อมและปรับปรุงทางสายนี้อยู่เสมอ สอบถามคู่ได้ความว่า ทางสายนี้ผ่านบ้านและสวนของผู้ที่มีตำแหน่งสูงและเป็นญาติสนิทของหัวหน้าฝ่ายบริหารของประเทศอยู่ด้วยจึงพอจะเข้าใจบ้าง อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาโดยทั่วไปแล้วสภาพของถนนหนทางและการคมนาคมในบริเวณแม่ปิงเก่าก็อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างดีเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านชาวนาทางภาคอื่นๆ ของประเทศในระยะเวลาเดียวกัน ภายในบริเวณนี้มีถนนลูกรังซึ่งได้รับการ ซ่อมแซมปรับปรุงและดูแลรักษาโดยเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานเป็นถนนที่ใช้การได้ตลอดปี การเข้าไปในหมู่บ้านต่าง ๆ จึงอาจใช้รถยนต์เป็นพาหนะได้สะดวกทำให้ ไม่ต้องเสียเวลามากนัก นอกจากนั้นบางตำบลก็มี ไฟฟ้าใช้

³ กองวิชาการ, กรมชลประทาน, *การชลประทานหลวงแม่ปิงเก่า จังหวัดเชียงใหม่ - ลำพูน* (2505, รุศดาว, ไม่มีหน้า)

ตลาด : ภายในบริเวณแม่ปิ้งเก่านั้นจะมีตลาดสดแบบตลาดนัดอยู่เป็นระยะ ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน ตลาดนัดที่อยู่ใกล้กันมักจะแบ่งหน้าที่กันตามเวลา เช่น ตลาดที่ข้างวัดน้ำโจ้ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากบริเวณที่ทำการห้างงานชลประทานเท่าใดนักเป็นตลาดที่ติดในตอนบ่ายซึ่งชาวบ้านแถบนั้นเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า "ภาคแดง" ในบริเวณข้างวัดอีกวัดหนึ่งซึ่งอยู่ห่างออกไปอีกประมาณ 10 เส้น ก็มีตลาดนัดที่ติดในตอนเช้า คือมีผู้คนมาขาย ซื้อสินค้ากันตั้งแต่เช้าไปจนถึงเกือบเที่ยงตลาดก็วาย พอหลังเที่ยงไปเล็กน้อย ตลาดบ่าย หรือ "ภาคแดง" ก็จะมีผู้คนก็กักเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ พ่อค้าแม่ค้าก็จะขนสินค้าของตนมานั่งตามแผงหรือที่นั่งประจำของตน ลูกค้าก็จะค่อย ๆ ทยอยมาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตลาดบ่ายนี้จะมีผู้คนหนาแน่นมากที่สุดเมื่อเวลาประมาณบ่ายสาม-สี่โมง และผู้คนจะเริ่มวายและเลิกไปในที่สุดเมื่อเวลาประมาณตั้งแต่ 5 ถึง 6 โมงเย็น ลักษณะทั่วไปของตลาดนี้ส่วนมากมักจะมีร้านค้าประจำอยู่ด้วยประมาณ 4-5 ร้าน ร้านค้าประจำพวกขายเครื่องดื่มคือ กาแฟ น้ำแข็ง และเหล้า ร้านขายของชำ ของแห้ง และร้านขายเสื้อผ้า ของใช้ประจำบ้านเรือนบ้าง ส่วนสินค้าที่ขายในตลาดนี้ส่วนมากเป็นสินค้าสดประเภทอาหารอันได้แก่เนื้อวัว เนื้อหมู ผักต่างๆ ปลาแห้ง และอาหารสำเร็จรูปบางอย่าง เช่น ขนมจีน ก๋วยเตี๋ยว ข้าวเหนียว เนื้อย่าง เป็นต้น ตลาดแบบนี้มีอยู่เป็นหย่อม ๆ กระจายห่างกันพอสมควร และมีอยู่ทั่วไปในบริเวณแม่ปิ้งเก่า นอกจากตลาดแบบนี้แล้วยังมีร้านค้าเอกชนอยู่ทั่วไปอีกด้วย ร้านค้าบางแห่งก็ขายของแห้งแต่ที่มีอยู่ภาคต้นทั่วไปก็คือร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม คือ ขายก๋วยเตี๋ยว กาแฟ และเหล้าโรง โดยเฉพาะเหล้ามักจะมีประจำแทรกอยู่แทบทุกร้าน

อาคารบ้านเรือนและวัด : ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในบริเวณแม่ปิ้งเก่านี้ที่พอจะสังเกตเห็นได้ก็คือว่า หมู่บ้านจะอยู่ติดต่อกันเป็นพืดและหนาแน่นมาก หลังจากหมู่บ้านออกไปก็จะเป็นท้องนา ซึ่งมักจะมีคลองชลประทานคั่นอยู่เป็นระยะ ๆ ไป บ้านเรือนของราษฎรเท่าที่สังเกตเห็นรู้สึกว่าจะมีบ้านไม้दारและค่อนข้างใหญ่อยู่หนาตา หลังคาบ้านส่วนมากนิยมใช้กระเบื้องมากกว่าสังกะสี บ้านเล็กแบบฝาไม้ไผ่ และหลังคามุงจากนั้นมีอยู่บ้าง แต่ไม่ไคร้จะหนาตาเหมือนที่มีอยู่ในหมู่บ้านชานนาในบางภาคของประเทศ โดยเฉพาะที่หมู่บ้านเคื่องก ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี ลักษณะของบ้านเรือนราษฎรในหมู่บ้านนั้นประมาณ 80-90

เปอร์เซ็นต์ เป็นบ้านไม้ถาวรใหญ่โตและสะอาดมีรั้วรอบอย่างดี การตกแต่งบ้านเรือนและการรักษาความสะอาดบริเวณบ้านจัดว่าอยู่ในขั้นที่ดีมากที่สุดทีเดียว มีคนเล่าว่าราษฎรหมู่บ้านนั้นมีการแข่งขันกันในด้านกาสร้างบ้านเรือนและรักษาความสะอาด และตกแต่งบริเวณบ้านช่องอีกด้วย

ภายในบริเวณหมู่บ้านของราษฎรแถบแม่ปิ้งเก่านั้นโดยทั่ว ๆ ไปมักจะมีความร่วมมือเห็นหน้าสบาย เพราะมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมอยู่ทั่วไป ต้นไม้ใหญ่ที่นิยมปลูกและมีกันอยู่เป็นจำนวนมากแทบทุกบ้านก็คือ ลำไย ซึ่งเป็นไม้ที่ให้ทั้งความร่วมมือและนำรายได้มาสู่ชาวแม่ปิ้งเก่านั้นเป็นจำนวนมากไม่น้อยทีเดียว กล้วยเทศน์แทบทุกหมู่บ้านจึงนิยมปลูกลำไยไว้ข้างบ้านเสมอ บ้านที่มีที่ดินน้อยก็จะมีลำไยอยู่ประมาณ 10 ต้น แต่บ้านที่มีที่ดินมากก็อาจมีลำไยอยู่ข้างบ้านและในสวนหลังบ้านได้ถึง 200-300 ต้นก็ได้

นอกจากบ้านเรือนราษฎรธรรมดาและร้านค้าต่าง ๆ แล้วในบริเวณแม่ปิ้งเก่ายังมีวัดทางพุทธศาสนาอยู่อย่างค่อนข้างมาก คือมีวัดใหญ่ ๆ อยู่ประมาณ 10 วัด และมีสุเหร่าของอิสลามิกชนในบริเวณตำบลสันทราย อำเภอสารภีอีกแห่งหนึ่ง ในบริเวณวัดมักจะมีโรงเรียนตั้งอยู่ด้วยเสมอ วัดเหล่านี้มักจะกระจายกันอยู่ตามตำบลต่าง ๆ

อากาศ ดิน และน้ำ: โดยที่บริเวณแม่ปิ้งเก่านั้นอยู่ในภาคเหนือของประเทศ อากาศโดยทั่ว ๆ ไปจึงมีความเย็นชุ่มชื้นพอที่จะเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ได้ตลอดปี หากว่ามีน้ำพอเพียงและก็นับว่าเป็นโชคดีของชาวแม่ปิ้งเก่าที่ทางกรมชลประทานได้ไปจัดตั้งโครงการชลประทานขึ้นในบริเวณนั้น ทำให้ที่นาของชาวแม่ปิ้งเก่าส่วนมากได้รับน้ำจากโครงการชลประทานอยู่เกือบตลอดปี เหตุผลที่กรมชลประทานไปจัดระบบชลประทานในบริเวณนั้นมีปรากฏเป็น หลักฐานจากเอกสารของกรมชลประทานว่า

“เมื่อหลายพันปีมาแล้ว ลำแม่ปิ้งได้เปลี่ยนทางย้ายมาทางตะวันตก ลำน้ำเดิมจึงมีชื่อว่า แม่ปิ้งเก่า ราษฎรในเขตเชียงใหม่ และลำพูน ได้ตีฝายพื้นเมืองจากลำแม่ปิ้งใหม่แล้วชักน้ำเข้าลำแม่ปิ้งเก่า ท่อมราษฎรได้กั้นฝายเป็นตอน ๆ ในแม่ปิ้งใหม่อีกเพื่อชักน้ำเข้าทำการกสิกรรม ลำแม่ปิ้งเก่านี้นยาว 13.800 กิโลเมตรสามารถชักน้ำได้ทั้งสองฝั่งเพราะพื้นที่ราบมากในเขตรับน้ำ . . .

อุปสรรคสำคัญที่กระทบกระเทือนต่อการเพาะปลูกอย่างมากก็คือ ฝายที่กั้นน้ำจากลำแม่ปิงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะแม่ปิงเป็นลำน้ำใหญ่มีความกว้างถึง 107.50 เมตร เมื่อฝนตกหนักน้ำในลำแม่ปิงจะไหลเชี่ยวจัดฝายจึงมักทวนไม่ไหว เพราะทำด้วยวัสดุไม้ถาวร เช่น ไม้ไผ่ ไม้ลำ ฝายนี้จึงขาดเสมอ และเมื่อฝายขาดแล้วก็ยากที่จะซ่อมให้ทันใช้การได้ เนื่องจากน้ำในแม่ปิงยังคงมากอยู่ . . . ด้วยเหตุนี้จึงทำให้น้ำไหลเข้าแม่ปิงเก่าไม่เพียงพอ และบางทีก็เสียหายมาก ชาวในนาอาจถึงตาย ฝายจึงเป็นหัวใจของโครงการนี้และโชคชะตาของชาวนา จึงขึ้น อยู่กับฝายแห่งนี้เป็นอย่างมาก แรงงานที่เสียไปสำหรับฝายแห่งนี้นับเป็นหมื่น ๆ แรงทุกปี . . . ”⁴

ด้วยเหตุนี้กรมชลประทานจึงได้เข้าควบคุมจัดการชลประทานในบริเวณดังกล่าว โดยได้เริ่มส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจระดับภูมิประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2478 ลงมือก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2480 แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2484 หัวงานชลประทานตั้งอยู่ในลุ่มแม่ปิง อำเภอสารภี ห่างจากตัวจังหวัดลำพูนไปทางทิศเหนือประมาณ 15 กม.

การส่งน้ำ ตามปกติมีปีละ 2 ครั้งคือ ในฤดูทำนาเริ่มส่งตั้งแต่ 15 มิถุนายน ถึง 15 พฤศจิกายน รวมเป็นเวลา 153 วัน และในฤดูปลูกพืช เริ่มส่งน้ำตั้งแต่ 1 มกราคม ถึง 10 เมษายน รวมเป็นเวลา 100 วัน⁵ รวมระยะเวลาการส่งน้ำทั้งหมดในรอบปีได้ 253 วัน น้ำที่ได้รับจากคลองส่งน้ำของชลประทานรวมกับน้ำฝนที่ได้รับมาตามฤดูกาล ทำให้ชาวแม่ปิงเก่าได้รับน้ำอุดมสมบูรณ์อยู่เกือบตลอดปี และจากการสอบถามราษฎรส่วนใหญ่ยืนยันข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ หากจะมีการขุดน้ำอยู่บ้างก็จะมีเฉพาะในท้องที่บางแห่ง ซึ่งเป็นที่ดอนและอยู่ปลายเหมือง และมักจะขาดเพียงเดือนเดียวในรอบปี ก็เฉพาะเดือนเมษายนเท่านั้น

นอกจากเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของน้ำแล้ว สิ่งที่ต้องระกกล่าวถึงต่อไปก็คือเรื่องคุณภาพของดิน ลักษณะของดินในบริเวณแม่ปิงเก่าโดยทั่ว ๆ ไปเป็นดินร่วนดำ บางแห่งก็มีสีแดงปนอยู่ด้วย โดยเฉพาะที่ตำบลสันทราย มีลักษณะของดินปนทราย มากกว่าที่อื่นเท่าที่สังเกตเห็น ถึงอย่างไรก็ดีถ้าจะกล่าวโดยส่วนรวมแล้วก็อาจสรุปได้ว่า ดินในบริเวณ

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

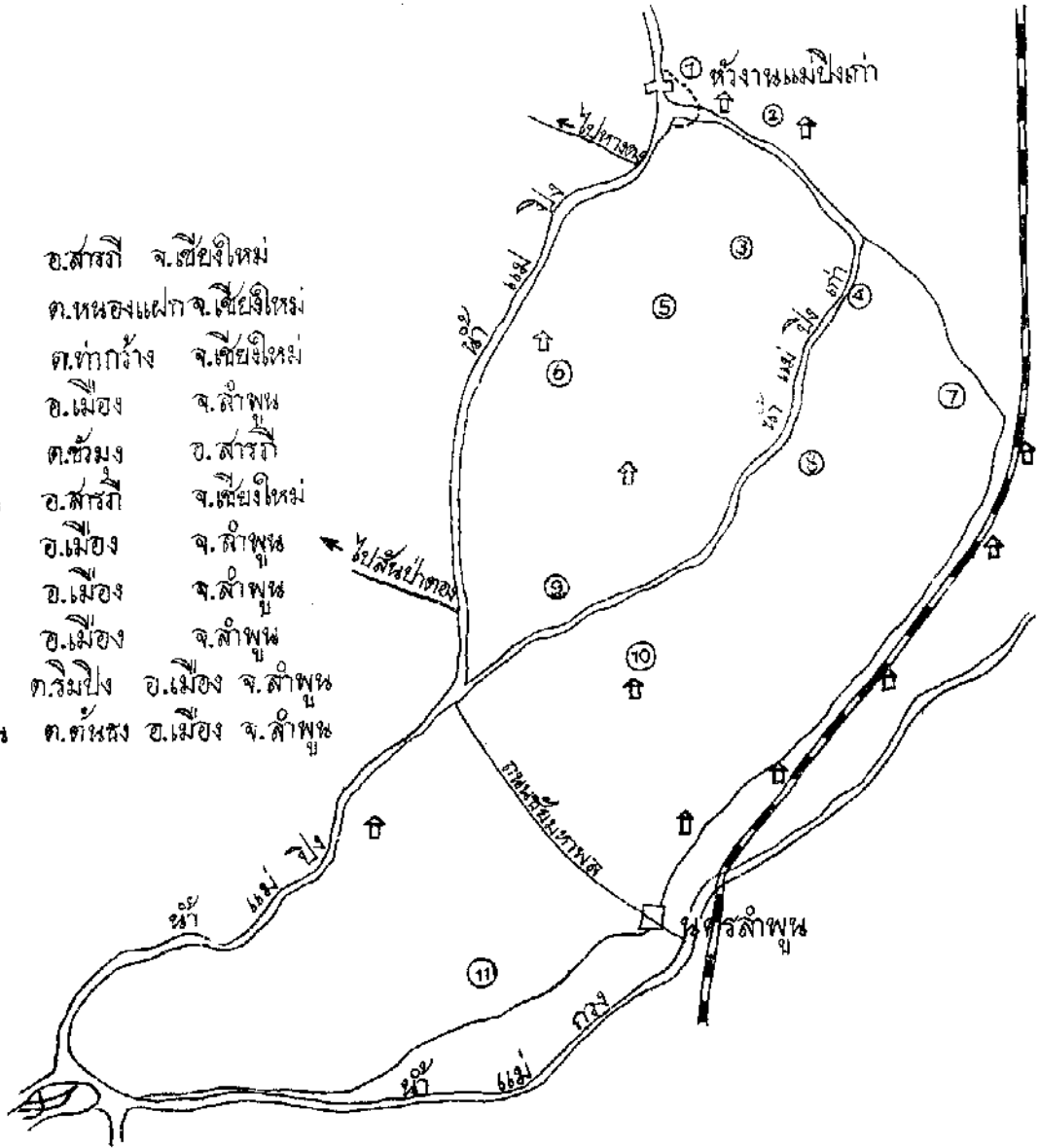
แผนที่

บริเวณโครงการชลประทานหลวงแม่ปิงเก่า

มาตราส่วน 1:200,000

หมายเหตุ

① ต. ดอนแก้ว	อ.สารภี	จ.เชียงใหม่
② บ. กู่แดง	ต.หนองแฝก	จ.เชียงใหม่
③ บ. แคว	ต.ท่ากว้าง	จ.เชียงใหม่
④ ต. ป่าขาม	อ.เมือง	จ.ลำพูน
⑤ บ. เตือก	ต.หัวม้ง	อ.สารภี
⑥ ต. สันทราย	อ.สารภี	จ.เชียงใหม่
⑦ ต. อุโมงค์	อ.เมือง	จ.ลำพูน
⑧ ต. เหมืองง่า	อ.เมือง	จ.ลำพูน
⑨ ต. ประตูป่า	อ.เมือง	จ.ลำพูน
⑩ บ. ริมปิง	ต.ริมปิง	อ.เมือง จ.ลำพูน
⑪ ม. ปีนต่าเกี๋ย	ต.ต้นธง	อ.เมือง จ.ลำพูน
- ก = วัด

(ข้อมูลและคำอธิบายมาจากแผนที่ชลประทานหลวงแม่ปิงเก่า)

แม่บึงเก่าส่วนใหญ่เป็นดินคิที่ เหมาะแก่การปลูกพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวเท่าที่เก็บข้อมูลได้ จากการสัมภาษณ์ปรากฏว่า จะได้เฉลี่ยประมาณไร่ละ 40-50 ถัง โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ยและในทางปฏิบัติแล้วชาวไร่ชาวนาในบริเวณแม่บึงเก่าก็ยังไม่นิยมใส่ปุ๋ยข้าวกันในปัจจุบัน ปุ๋ยที่ใส่ส่วนมากใส่ให้แก่พวกพืชไร่ต่าง ๆ เช่น หอม กระเทียม ฯลฯ เป็นต้น

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบริเวณแม่บึงเก่าโดยทั่ว ๆ ไปเหมาะสมอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ไม่ว่าจะพิจารณาจากอากาศ สภาพของดินและน้ำทั้งที่ได้รับจากธรรมชาติและวิทยาการสมัยใหม่ก็ตาม ล้วนแต่อยู่ในสภาพที่จะเกื้อกูลการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมของชาวแม่บึงเก่าให้ ได้รับผลดีแทบทั้งสิ้น ปัญหาที่ควรพิจารณาต่อไปจึงเป็นลักษณะหรือ สภาพทางสังคมของชาวแม่บึงเก่าว่าจะมีส่วนเกื้อกูลหรือถ่วงภาวะทางภูมิศาสตร์ซึ่งชาวแม่บึงเก่าได้เปรียบชาวไร่ชาวนาในภาคอื่น ๆ อยู่แล้วประการใดบ้างหรือไม่

ข. สภาพทางสังคม*

สภาพทางสังคมซึ่งมีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องหรือ ใกล้ชิดกับสภาพทางภูมิศาสตร์อย่างมากและไม่สามารถจะแยกออกจากกัน ได้ ในเมื่อพิจารณาถึงชุมชนชนต่าง ๆ ก็ได้แก่ อัคราของประชากรที่มีต่อจำนวนทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าแม้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์จะเกื้อกูลอย่างไรก็ตามหากว่าอัครา ของพลเมืองที่อยู่ในบริเวณนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมากแล้วความได้เปรียบต่าง ๆ ที่ภาวะทางภูมิศาสตร์อำนวยให้ก็จะลดน้อยถอยลงอย่างมาก นอกจากนั้นข้อเท็จจริงที่ปรากฏมาแต่อดีตและในปัจจุบันมักจะเป็นไปในทำนองว่า บริเวณใดที่สภาพทางภูมิศาสตร์ส่งผลดี บริเวณนั้นมักจะมีราษฎรพากันอพยพไปตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นเสมอ และโดยนัยนี้ ความได้เปรียบจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ก็อาจลดลงได้เช่นกัน ข้อเท็จจริงจากการสังเกตการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้จะเป็นจริงสำหรับบริเวณแม่บึงเก่าเพียงไรหรือไม่เราจะได้พิจารณากันต่อไป

* ตามความหมายอย่างกว้างรวมทั้งลักษณะทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและทั่ว ๆ ไป

ประชากร : จากสถิติของอำเภอเมืองลำพูนเมื่อเดือนเมษายน 2509 ปรากฏว่าตำบลทั้งหมดที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองลำพูน และได้รับน้ำจากโครงการชลประทานแม่ปิงเท่านั้น มีจำนวนประชากร ดังนี้

ตำบลประตูป่ามีราษฎร	5,570	คน	อาศัยอยู่ในบ้านเรือน	968	หลังคา
ตำบลป่าขามมีราษฎร	3,519	คน	„	722	„
ตำบลเหมืองง่ามีราษฎร	9,103	คน	„	1,796	„
ตำบลริมปิงมีราษฎร	6,546	คน	„	1,039	„
ตำบลสันต้นธงมีราษฎร	6,609	คน	„	1,028	„
ตำบลอุโมงมีราษฎร	10,484	คน	„	2,006	„
รวม 6 ตำบลมีราษฎร	41,831	คน	„	7,549	„

จากสถิติของอำเภอสารภีในเดือนเดียวกันปรากฏว่ามีจำนวน ประชากรและบ้านเรือนใน 4 ตำบลที่ได้รับน้ำจากโครงการชลประทานแม่ปิงเท่า ดังนี้

ตำบลขัวมุงมีราษฎร	5,171	คน	อาศัยอยู่ในบ้านเรือน	990	หลังคา
ตำบลท่ากว้างมีราษฎร	2,650	คน	„	570	„
ตำบลหนองแฝกมีราษฎร	5,616	คน	„	884	„
ตำบลสันทรายมีราษฎร	6,104	คน	„	1,164	„
รวม 4 ตำบลมีราษฎร	19,541	คน	„	3,608	„

เมื่อรวมทั้ง 10 ตำบลแล้วปรากฏว่ามีราษฎร 61,372 คน บ้านเรือน 11,157 หลังคา เฉลี่ยแล้วปรากฏว่าหนึ่งหลังคาเรือนจะมีราษฎรอาศัยอยู่ 5.48 คน ซึ่งนับว่าเป็นอัตราเฉลี่ยที่ต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยของครอบครัวชาวนาทั่วประเทศอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงอัตราของที่นาในบริเวณแม่ปิงเท่าทั้งหมด ซึ่งตามสถิติของอำเภอทั้งสองดังกล่าวแล้วข้างต้นปรากฏว่ามีอยู่ 49,307 ไร่แล้ว ชาวแม่ปิงเท่าจะครอบครองที่นาเฉลี่ยครอบครัวละ (หลังคาเรือน=ครอบครัว) เพียง 4.4 ไร่เท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็นอัตราที่ต่ำมาก แม้ว่า จะเทียบกับอัตราการถือครองที่ดินในภาคเหนือด้วยกันเองก็ตาม คือในจังหวัดเชียงใหม่ทั้งจังหวัด อัตราการถือครองที่ดินตกครอบครัวละประมาณ 7.6 ไร่ จังหวัดลำพูนเฉลี่ย

ครอบครัวยุค 8 ไร่ เฉพาะอำเภอสารภีทั้งอำเภอเฉลี่ยครอบครัวยุค 7 ไร่ อำเภอเมือง
ลำพูนทั้งอำเภอเฉลี่ยแล้วตกครอบครัวยุค 9.8 ไร่⁶

การอาชีพและรายได้ : ด้วยที่นาเพียงครอบครัวยุคประมาณ 4-5 ไร่ เช่นนี้ ชาวแม่ปิ้งเก่าจะ
สามารถดำรงชีพอยู่ด้วยการทำไร่ทำนาได้อย่างไร? นี่คือนโยบายที่สำคัญปัญหาหนึ่งซึ่งผู้เขียน
และคณะพยายามค้นหา คำตอบอยู่เสมอตลอดเวลา ที่ทำการศึกษาภาวะความเป็นอยู่ และ
ทัศนคติของชาวแม่ปิ้งเก่าอยู่เป็นระยะเวลาประมาณเดือนครึ่ง และได้พบว่ามิวัธกับปัญหา
อยู่หลายประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ชาวแม่ปิ้งเก่าทำนาปีละ 2 ครั้งเป็นส่วนมากหากไม่ทั้งหมด นาที่
ไม่อาจทำได้เพราะน้ำไม่ถึงเท่านั้นจึงจะทำเพียงปีละครั้งเดียวเฉพาะฤดูฝน และนาจำนวน
นี้ที่อยู่ใน โครงการชลประทานแม่ปิ้งเก่า ก็นับว่ามีอยู่น้อยมาก จนแทบจะ ไม่มีความสำคัญแต่
ประการใดเลยก็ว่าได้ การทำนาครั้งแรกหรือที่เรียกว่า “นาปี” นั้นจะเริ่มตั้งแต่ประมาณ
เดือนกรกฎาคม และจะเก็บเกี่ยวประมาณเดือนธันวาคม ซึ่งกินระยะเวลาประมาณ 6 เดือน
ส่วนการทำนาครั้งที่ 2 หรือที่เรียกว่า “นาปล้ง” หรือ “นาคอ” นั้น เริ่มลงมือประมาณ
เดือนมกราคมและเก็บเกี่ยวประมาณเดือนพฤษภาคมรวมเวลาประมาณ 4-5 เดือน ข้าวที่
ปลูกใน “นาปล้ง” หรือ “นาคอ” นี้ส่วนมากจะเป็นข้าวเบาและผลได้ก็มักจะน้อยกว่านาปี
(นาปีได้ประมาณไร่ละ 50 ถัง) คือตกประมาณไร่ละ 25-30 ถังเท่านั้น

นอกจากจะทำนาถึงปีละ 2 ครั้งกันอยู่ทั่วไปแล้ว ชาวแม่ปิ้งเก่ายังนิยมปลูกพืชไร่
กันอยู่ทั่วไปด้วย การปลูกพืชไร่นี้ชาวแม่ปิ้งเก่ามักเรียกกันว่า “การทำสวน” ซึ่งคงจะหมาย
ถึงสวนครัวหรือไม่ก็คงจะหมายถึงเห็นแตกต่างไปจากการทำนา ก็น่าจะเป็นได้ ฤดูกาลปลูกพืช
ไร่มักจะเริ่มประมาณเดือนมีนาคมและเก็บเกี่ยวได้ประมาณเดือนมิถุนายน จะเห็นได้ว่าฤดูปลูก
พืชไร่กับการทำนาครั้งที่สองหรือ “นาคอ” นั้นมีบางตอนคาบเกี่ยวกันอยู่บ้าง คือระหว่าง
มีนาคมกับพฤษภาคม ในทางปฏิบัติเท่าที่ทราบและสังเกตเห็น ชาวแม่ปิ้งเก่าจะไม่ใช้ที่นาที่
ตนมีหรือครอบครองอยู่ทำ “นาปล้ง” ทั้งหมด แต่จะทำเพียงบางส่วนและอีกบางส่วนที่
เหมาะสมแก่การปลูกพืชไร่ก็จะทำการปลูกพืชไร่เสีย บางครอบครัวยุคก็ใช้ที่ปลูกพืชไร่มาก ถ้า

⁶ กรมการปกครอง, องค์การบริหารวิเศษกิจ, สำนักสถิติแห่งชาติ ทำเนียบสถิติของ
จังหวัดและอำเภอในประเทศไทย, 2508, หน้า 3, 13.

เห็นว่าขายได้ราคาก็ พืชไร่ที่ปลูกส่วนมากก็ได้แก่พืชตระกูลถั่ว อันได้แก่ถั่วเหลืองและ ถั่วลิสง นอกจากนี้ก็มีพวกหอม กระเทียม ยาสูบบ้าง พืชไร่เหล่านี้ปรากฏว่าเป็นสินค้าที่ทำ รายได้ให้แก่ชาวแม่ป๋มเง่าอยู่ไม่น้อยทีเดียว ส่วนข้าวนั้นตามปกติชาวแม่ป๋มเง่าจะเก็บไว้ สำหรับรับประทานภายในครอบครัวมากกว่าที่จะทำเพื่อขาย ส่วนมากแล้วก็ไม่เห็นเหลือขายเสีย ทั่วซ้ำ และมีอยู่ไม่น้อยที่ต้องซื้อข้าวจากพ่อค้ามากินระหว่างปี เพราะข้าวที่ได้จากการทำ นามิไม่พอกินไปได้ตลอดทั้งปี ทั่วเหตุนี้ชาวแม่ป๋มเง่าส่วนมากที่ผู้เขียนได้ไปพูดคุยทั่วจึง มักจะกล่าวทำนองเดียวกันว่า หากปีใดมีข้าวพอกินตลอดปีแล้วปีนั้นก็จะมีไม่รู้สึกลำบากเดือด ร้อนอะไรนัก การที่ต้องซื้อข้าวจากพ่อค้ามากินทั้ง ๆ ที่เป็นชาวไร่ชาวนานั้น ถือว่าเป็นสิ่ง ที่เดือดร้อนมากที่สุดทีเดียว

รายได้จากการปลูกพืชไร่ของชาวแม่ป๋มเง่า ถ้าคิดโดยส่วนรวมแล้วนับว่าเป็น จำนวนไม่น้อยทีเดียวโปรดพิจารณาจากตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2
การปลูกพืชไร่และรายได้จากการปลูกพืชไร่
ของชาวแม่ป๋มเง่า พ.ศ. 2508⁷

ชนิดของพืชที่ปลูก	เนื้อที่ที่ปลูก (ไร่)	จำนวนที่ผลิตได้	เฉลี่ยผลได้ ต่อไร่	ราคาต่อ หน่วย(บาท)	รายได้ทั้งสิ้น (บาท)
ถั่วเหลือง	3,896	42,926 ถัง	11 ถัง	27	1,159,002
ถั่วลิสง	12,238	592,411 ถัง	48 ถัง	12.50	7,405,137
กระเทียม	4,400	3,546,719 ก.ก.	806 ก.ก.	3.00	10,640,157
หอม	367	373,973 ก.ก.	1,019 ก.ก.	2.50	934,932.50
ยาสูบ	643	751,350 ก.ก.	1,168 ก.ก.	0.75	563,475

⁷ ตัวเลขนี้ได้มาจากตารางการปลูกพืชไร่ของชาวแม่ป๋มเง่าซึ่งจัดทำโดยเจ้าหน้าที่เศรษฐกิจเกษตรของ หน่วยชลประทานห้วยงานแม่ป๋มเง่า

จากการข้างบนนี้จะเห็นได้ว่า พืชที่ทำรายได้สูงสุดในปี 2508 นั้นได้แก่ กะเทียม ซึ่งใช้เนื้อที่เพาะปลูกมากเป็นอันดับที่สอง ส่วนพืชที่ทำรายได้ให้ในลำดับรองลงมาได้แก่ถั่วลิสง ซึ่งเป็นพืชที่นิยมปลูกกันมากที่สุด โดยใช้เนื้อที่ปลูกถึง 12,238 ไร่ เหตุที่ชาวแม่ปิ้งแก่นิยมปลูกถั่วลิสงกันมาก สอดตามดูได้ความว่าราคาไม่ใคร่เปลี่ยนแปลงมากนัก ทำให้คาดคะเนถูก ส่วนกะเทียมนั้นราคาขึ้นลงฮวบฮาบมากเกินไป และไม่มีทางทราบได้แน่นอนเลยว่าปีใดราคากะเทียมจะดีหรือเลวเพียงใด อย่างเช่นในปี 2509 ซึ่งเป็นปีที่ผู้เขียนกับคณะไปทำการศึกษายู่ที่นั่น ราคากะเทียมดีมากถึงกิโลกรัมละประมาณ 10 บาท ทำให้ผู้ปลูกกะเทียมพากันหน้าขึ้นไปตาม ๆ กัน แต่บางปีจากการบอกเล่าของชาวแม่ปิ้งแก่นและคนชาวเหนือที่พอเชื่อถือได้บอกไว้ว่า ราคากะเทียมลดลงเหลือเพียงกิโลกรัมละ 20-25 สตางค์ก็มี ทำให้ชาวไร่กะเทียมต้องพากันล้มจมไปตาม ๆ กัน ฉะนั้น ชาวไร่ชาวนาทางภาคเหนือโดยทั่ว ๆ ไปรวมทั้งชาวแม่ปิ้งแก่นด้วย จึงไม่ใคร่จะกล้าปลูกกะเทียมกันมากนัก เพราะยังไม่มีทางทราบแน่นอนในเรื่องของการขึ้นลงของราคา อย่างไรก็ตามที่ทราบหากราคากะเทียมจะคงอยู่เพียงกิโลกรัมละ 3.00 บาท ชาวไร่ชาวนาทางภาคเหนือและในบริเวณแม่ปิ้งแก่นก็คงจะพอใจแล้ว ส่วนยาสูบนั้นยังเป็นพืชไร่ที่ใหม่ต่อความเคยชินของชาวแม่ปิ้งแก่นอยู่จึงปลูกกันน้อย

นอกจากการปลูกพืชไร่แล้ว รายได้ที่สำคัญของชาวแม่ปิ้งแก่นก็ได้มาจากการขายลำไย ซึ่งตั้งได้กล่าวแล้วว่ามีการปลูกกันอยู่ทั่วไปในบริเวณนั้น ลำไยคงจะทำเงินให้แก่ชาวแม่ปิ้งแก่นปีละไม่น้อย อย่างไรก็ตามที่ทราบว่ามีธรรมเนียมการขาย “ลำไยเขียว” กันอยู่ทั่วไป หากเป็นเช่นนั้นจริง ถ้าไรส่วนใหญ่ของลำไยคงจะไปตกอยู่กับพ่อค้าคนกลางมากกว่าชาวไร่ ชาวสวนเป็นแน่ การขาย “ลำไยเขียว” ก็คล้าย ๆ กับการตกข้าวในภาคกลาง คือ ชาวสวนลำไยตกลงขายลำไยแต่ละฤดูกาลตั้งแต่ตอนที่ลำไยยังไม่ออกผลให้แก่พ่อค้า ในกรณีพ่อค้าย่อมจะกดราคาอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามที่หากว่าลำไยไม่ติดเอาเสียเลยอย่างในปี 2509 พ่อค้าผู้รับซื้อ “ลำไยเขียว” ก็คงจะขาดทุนบ้างเหมือนกัน แต่เท่าที่ทราบนานปีที่เห็นจริง ๆ ลำไยจึงจะไม่ติดเหมือนอย่างในปี 2509 ฉะนั้น โอกาสที่พ่อค้าจะขาดทุนจึงมีอยู่น้อยมาก

สำหรับการขายพืชผลที่ผลิตได้ในบริเวณแม่บึงแก่นนั้น รู้สึกรู้ว่าเป็นไปอย่างสะดวกสบายมาก ตามธรรมชาติการขายผลผลิตนั้นอาจทำได้ 2 วิธี คือ โดยการนำเอาไปขายยังสถานที่รับซื้อซึ่งอาจจะอยู่ในบริเวณแม่บึงแก่นนั่นเอง หรืออาจจะอยู่ในตัวอำเภอก็ได้ อีกวิธีหนึ่งก็คือการขายให้แก่พ่อค้าซึ่งมารับซื้อถึงที่ วิธีหลังนี้นับว่าสะดวกมากที่สุดเพราะผู้ขายไม่ต้องเสียเวลาขนส่ง แต่ก็เป็นที่รวมค่าที่ราคาขายในกรณีหลังนี้จะคงต่ำกว่าในกรณีที่นำเอาไปขายเองเล็กน้อย

นอกจากในด้านการขายพืชผลทางเกษตรที่ตนผลิตได้แล้ว ในด้านการซื้อของใช้และอาหารสดต่างๆ ในบริเวณแม่บึงแก่นก็นับว่าค่อนข้างสะดวกสบาย เพราะคงได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า ภายในบริเวณแม่บึงแก่นนี้มีตลาดสดทำหน้าที่ให้บริการทางด้านนี้อยู่กระจายเป็นหย่อม ๆ ซ้ำที่นำสังเกตสำหรับตลาดสดพวกนี้ก็คือ พ่อค้าแม่ค้าที่มาขายของนั้นส่วนมากมักจะเป็นคนท้องถิ่นนั่นเอง จะมีคนจีนเข้ามาปะปนอยู่บ้างก็แต่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น ลักษณะแบบเดียวกันนี้มีอยู่ทั่วไปในตลาดต่างๆ ทางภาคเหนือด้วยเพราะเท่าที่ไปสังเกตตามตลาดต่างๆ ปรากฏว่าคนไทยทางภาคเหนือ โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนนิยมค้าขายเล็กๆ น้อยๆ กันมาก การค้าขายเป็นความสนุกสนานไปค้ำในหัว ได้มีโอกาสพบผู้คนมากมาย ได้มีโอกาสพบเพื่อนต่างเพศ และได้มีโอกาสเกี่ยวพาราตีเล็กๆ น้อยๆ นอกเหนือไปจากการได้เงินอันเป็นสิ่งที่ทุกๆ คนปรารถนาเป็นอย่างมากในปัจจุบันจะนั้น ถ้าจะมองอีกแง่หนึ่งตลาดสดหรือตลาดนัดต่างๆ ทางบริเวณภาคเหนือรวมทั้งในบริเวณแม่บึงแก่นด้วยนั้น นอกจากจะทำหน้าที่เป็นสถานที่สำหรับแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเล็กๆ น้อยๆ บางอย่าง เช่น ตัดผม ตัดเย็บเสื้อผ้า และเสริมสวยสตรีแล้ว ยังเป็นแหล่งสำหรับนักพบและสมาคมพักผ่อนหย่อนใจ รวมกันไปด้วยโดยเฉพาะสำหรับคนวัยหนุ่มสาว

กิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ : สถานที่ซึ่งพอจะถือได้ว่าเป็นจุดศูนย์กลางของชีวิตสังคมในหมู่บ้านจริงๆ ก็คงจะไม่พ้นวัดเป็นแน่ โดยเฉพาะชาวแม่บึงแก่นและคนทางภาคเหนือทั่วไปมักจะเป็นผู้ที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนาและนิยมทำบุญทำทานและจัดงานตามประเพณีทางพุทธ

ศาสนาที่น้อยมาก ชาวแม่เปิงเก่าส่วนใหญ่ประมาณ 90 กว่าเปอร์เซ็นต์เป็นพุทธศาสนิกชน ที่เป็นอิสลามิกชนนั้นมีอยู่บ้างเล็กน้อยโดยเฉพาะในบริเวณตำบลสันทราย อำเภอสารภี ซึ่งปรากฏว่าชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในบริเวณนั้น มีรูปร่างหน้าตาผิดกับชาวเหนือและชาวแม่เปิงเก่าโดยทั่วไป คือ มีผิวค่อนข้างดำคล้ำ จมูกค่อนข้างแหลม ตาคม มีคนเล่าว่าบรรพบุรุษของคนเหล่านี้คงจะอพยพมาจากประเทศปากีสถานนานมาแล้ว แต่โดยที่ผู้เขียนและคณะไม่มีเวลาไปศึกษาเรื่องนี้อย่างใกล้ชิดและละเอียดพอ จึงไม่ทราบได้ว่าอพยพมาเพราะเหตุใดและทำไมจึงไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนั้น

ข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมของชาวบ้านนาบริเวณแม่เปิงเก่าก็คือว่าชาวแม่เปิงเก่าส่วนมากไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาในระดับสูง เด็กหนุ่มสาวเท่าที่สังเกตเห็นและได้มีโอกาสพูดคุยด้วยมัก จะจบการศึกษา ระดับปถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อจบปถมศึกษาแล้วก็ช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพตามรอยบรรพบุรุษต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้คนในบริเวณแม่เปิงเก่าจึงหนาแน่นเพิ่มขึ้นทุกทีตามเวลาที่ผ่านไป เพราะไม่มีการเปลี่ยนอาชีพ ไม่มีการอพยพออกไปนอกถิ่น ในเมื่อที่ถิ่นเพื่อการเกษตรกรรมมีอยู่จำกัด จึงทำให้เด็กหนุ่มสาวไม่น้อยต้องกลายเป็นลูกจ้างทำงานตามไร่ นา โดยรับจ้างถอนตั่วบ้าง ถอนหญ้าบ้าง เก็บเกี่ยวข้าวบ้าง แม้ว่าจะมีรายได้พอเพียงกับการยังชีพตามสภาพของคนพื้นบ้านทางภาคเหนือ (อัตราค่าจ้างคนทำงานในไร่ นา งานหนัก เช่น ถอนตั่ววันละ 8 บาท งานเบา เช่น ถอนหญ้าวันละ 5 บาท อัตรานี้เป็นอัตราปกติของภาคเหนือทั่วไปในปี 2509) แต่ก็รู้สึกว่ามีอนาคต ไม่มีความหวังและดูเหมือนจะกลายเป็นปัญหาสังคมของบริเวณแม่เปิงเก่าต่อไปข้างหน้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น หากพฤติกรรมต่าง ๆ ยังคงเป็นไปเช่นเดิมอีกสักชั่วระยะเวลาหนึ่ง

สำหรับการติดต่อกับโลกภายนอกอื่น ๆ รู้สึกว่าชาวแม่เปิงเก่าไม่ใคร่นิยมการเดินทางไกลและไม่ใคร่ออกไปนอกเขตอำเภอ จังหวัด ของตนบ่อยนัก โดยเฉพาะที่เชียงใหม่ นาน ๆ จึงจะเข้าไปสักครั้งหนึ่ง ส่วนที่ทำการของรัฐบาล เช่น อำเภอ แล้วราษฎรธรรมดาสามัญไม่ใคร่นิยมไปติดต่อกัน มีธุระจำเป็นก็มักจะติดต่อกันผ่านผู้ใหญ่บ้านหรือ "พ่อหลวง" และ

กำนัน หรือ “พ่อแก้ว” ของตนเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ผู้ใหญ่ในบ้านและกำนันในบริเวณแม่ปิ้งเก่าโดยทั่วไปจึงมักจะได้รับความรักใคร่นับถือ และเชื่อฟังจากชาวไร่ชาวนาธรรมดาเป็นอันมาก

จากการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการซึ่งรวบรวมมาได้ 62 ราย ปรากฏว่า 41 ราย หรือประมาณ 66 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เคยไปติดต่อกับอำเภอของตนเลย ไม่ว่าในกรณีใด ๆ และมีเพียง 12 ราย ของผู้ให้สัมภาษณ์หรือประมาณ 19 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ที่เคยเดินทางออกนอกเขตจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน ส่วนมากแล้วก็เป็นการเดินทางออกไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างท้องที่หรือเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อซื้อสินค้าและเยี่ยมญาติ ส่วนใหญ่ของผู้ที่เดินทางออกนอกเขตจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน มักจะเป็นผู้นำท้องถิ่นเสียแทบทั้งนั้น

นอกจากกำนันผู้ใหญ่บ้านแล้ว ผู้นำท้องถิ่นที่ควรกล่าวถึงในบริเวณแม่ปิ้งเก่าที่เป็นคนธรรมดาสามัญไม่ใช่พระภิกษุ หรือนักบวชแล้วก็มีแก่เหมือง และครูโรงเรียน แก่เหมืองนั้นคือผู้ซึ่งราษฎรเลือกขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลควบคุมและจัดการต่าง ๆ เกี่ยวกับเหมืองส่งน้ำ ในสมัยก่อนแก่เหมืองมีอำนาจมากอาจสั่งให้ราษฎรออกแรงและทรัพย์สินต่าง ๆ มาช่วยซ่อมแซมเหมืองได้ แต่หลังจากที่กรมชลประทานเข้าจัดการควบคุมระบบส่งน้ำในบริเวณแม่ปิ้งเก่าแล้ว อำนาจของแก่เหมืองก็ลดน้อยลง เหลือเพียงคอยติดต่อแสดงความประสงค์ของราษฎรในเรื่องการใช้น้ำกับเจ้าหน้าที่ของฝ่ายชลประทานเท่านั้น กระนั้นก็ตามแก่เหมืองก็ยังได้รับการยกย่องนับถือจากราษฎรในบริเวณแม่ปิ้งเก่าอยู่มาก และมักจะปรากฏว่าแก่เหมืองนั้นหากไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันอยู่ด้วย ก็มักจะปรากฏว่าเคยเป็นมาแล้วหรือไม่เช่นนั้นก็จะมีโอกาสได้รับเลือกให้เป็นต่อไป ส่วนครูโรงเรียนนั้นได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้าน เพราะเป็นผู้มีความรู้ มีวิชาการ เป็นผู้สอนลูกหลานของตน ฉะนั้นเมื่อจะพูดจาแนะนำอะไรคนแก่ก็มักจะเชื่อฟัง โดยเฉพาะในเรื่องทางวิชาการที่อยู่ นอกเหนือภูมิปัญญาของตนจะกันคิดและเข้าใจได้

แม้ว่าโดยทั่วไป ชาวแม่ปิ้งเก่าจะเป็นคนรักถิ่น ไม่ใ้ใคร่นิยมเดินทางออกไปนอกเขตจังหวัดของตนและไม่ใ้ใคร่มีการติดต่อกับอำเภอ แต่ก็ใ้เชื่อว่าชาวแม่ปิ้งเก่าจะถูกคัด

ขาดจากโลกภายนอกเสียเลยที่เดียวก็หาไม่ เพราะว่ายังมีสื่อสารมวลชนบางอย่างที่ให้ข่าวสารแก่ชาวแม่บึงเก่าได้อยู่ อันได้แก่วิทยุและหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะวิทยุมักจะมีปรากฏอยู่ทั่วไป ส่วนหนังสือพิมพ์นั้นแม้จะไม่ใคร่มีอยู่ตามบ้านแต่ก็มักจะมีปรากฏอยู่ตามร้านขายอาหารในบริเวณแม่บึงเก่าร้านละฉบับเป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์จากกรุงเทพฯ สังเกตเห็นมีหนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* อยู่มากกว่าฉบับอื่น

จากผู้ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ 62 ราย ปรากฏว่าทุกรายเคยฟังวิทยุด้วยกันทั้งนั้น และมีอยู่ 20 รายหรือประมาณ 33 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์เลย นอกนั้นอ่านเป็นประจำหรือเป็นครั้งคราวทั้งสิ้น ผู้ที่ไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์เหล่านี้ ส่วนหนึ่งย่อมจะเป็นคนแก่ที่อ่านหนังสือไม่ออกรวมอยู่ด้วย สำหรับโทรทัศน์นั้นปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 6 คนเคยดูมาแล้ว

โดยสรุป เราอาจกล่าวได้ว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ในบริเวณแม่บึงเก่าอยู่ในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีพของชาวแม่บึงเก่า แต่การที่มีประชากรหนาแน่นเกินไปทำให้ลักษณะการเกื้อกูลโดยธรรมชาตินั้นลดน้อยลงไปเป็นอันมาก อย่างไรก็ตาม ชาวแม่บึงเก่ามีลักษณะขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ รักสงบ ไม่ใคร่นิยมเดินทางและติดต่อกับโลกภายนอกมากนัก นิยมนับถือความศิกความเห็นของผู้ใหญ่บ้าน กำนันและผู้นำท้องถิ่นอื่น ๆ มาก

III. หัสนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการมองโลกโดยทั่วไป

ถ้าจะพิจารณาแต่เพียงสถานการณ์ในปัจจุบัน ก็อาจจะกล่าวได้ว่าสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีพของชาวแม่บึงเก่าส่วนมากอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าฐานะของชาวบ้านนาหรือชาวไร่ชาวนาทางภาคอื่น ๆ ของประเทศและแม้แต่ในภาคเหนือด้วยกันเองก็ตาม ชาวแม่บึงเก่าก็ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ได้เปรียบไม่น้อย ทั้งนี้เพราะดังได้กล่าวในบทที่แล้วว่า บริเวณแม่บึงเก่านั้นดินดี น้ำอุดม ผู้คนขยันขันแข็ง ทำนามีละสองครั้งกันทั่ว ๆ ไปนอก

จากนั้นก็ยังมีปลูกพืชไร่และลำไยซึ่งนำรายได้มาให้แก่ชาวแม่ปิงเก่าปีละไม่น้อย เท่าที่ได้สอบถามดูและสังเกตเห็น พอจะรวมความได้ว่าชาวแม่ปิงเก่านี้จะใช้เวลาเกือบตลอดทั้งปีอยู่ในทุ่งไร่นาหรือไม้ก็ในสวน เวลาว่างจะมีอยู่บ้างในบางแห่งก็เฉพาะในเดือนเมษายน ซึ่งเป็นเวลาที่บางท้องที่ได้รับน้ำไม่พอเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วพวกเขาจะไม่มีเวลาว่างกันเลย การพักผ่อนจะมีอยู่บ้างก็เฉพาะบางเวลาของวัน อย่างเช่นในระหว่างห้าโมงเช้าถึงบ่ายสองโมง ซึ่งเป็นระยะเวลาที่แตกกล้าและเวลารับประทานอาหารกลางวัน กับในวันธรรมสวนะ ซึ่งจะมีการไปทำบุญ ทำทาน ฟังเทศน์ฟังธรรมกันตามประเพณีเท่านั้น ทั้งนี้ย่อมผิดกับชาวไร่ชาวนาในภาคอื่นของประเทศที่ส่วนมากในช่วงระยะเวลาปีหนึ่งจะใช้เวลาอยู่ในท้องไร่นาจริงๆ เพียงประมาณ 6-7 เดือนเท่านั้น นอกจากนั้นก็พากันพักผ่อนใช้จ่ายทรัพย์สินหรือเที่ยวเตร่ดูการละเล่นรื่นเริงต่าง ๆ เรื่อยไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าปัจจุบันชาวแม่ปิงเก่าส่วนมากจะมีฐานะดี แต่มีเชื่อว่าชาวแม่ปิงเก่าจะไม่มีปัญหาในการประกอบอาชีพเสียเลยทีเดียวก็หาไม่ และปัญหาสำคัญที่ชาวแม่ปิงเก่ารู้สึกกันอยู่ทั่วไปก็คือกับปัญหาเรื่องที่ดินน้อยไม่พอทำกิน จากสถิติตัวเลขอัตราส่วนที่นาในบริเวณแม่ปิงเก่ากับจำนวนของประชากรที่มีอยู่แล้วจะเห็นว่า ความรู้สึกวิตกกังวลของชาวแม่ปิงเก่าในเรื่องนี้เป็นความจริงที่น่ากลัวอยู่มาก นอกจากปัญหาในเรื่องที่ดินน้อยแล้วปัญหาเรื่อง ๆ ลงมาก็ได้แก่ปัญหาเรื่องเงินทุน เรื่องการขายผลิตผล และปัญหาเรื่องน้ำ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับโจรผู้ร้ายและการลักทรัพย์นั้นรู้สึกว่ามีหรือแม้จะมีอยู่บ้างเล็กน้อยก็ไม่มีใครถือว่าเป็นเรื่องน่าเคียดหรือสำคัญอะไรนัก โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการทะเลาะวิวาทและประทุษร้ายต่อร่างกายแล้วแทบจะเรียกว่าไม่มีเสียก็ว่าได้

จากการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการในจำนวนทั้งหมด 62 ราย ปรากฏว่า มีผู้แสดงความรู้สึกเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในการประกอบอาชีพออกมา พอจะแยกแยะได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3

ปัญหาในการประกอบอาชีพของชาวแม่ปิ้งเก่า 2509

ปัญหาที่รู้สึก *	จำนวนคนตอบ	ร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์
ปัญหาเรื่องดิน :		
มีที่ดินน้อย	47	75.8
คุณภาพดินไม่ดี	10	16.1
ค่าเช่าที่ดินแพง	8	12.9
ปัญหาเรื่องน้ำ :		
ได้รับน้ำน้อยไป	30	48.4
ได้รับน้ำมากไป	7	11.3
ปัญหาเรื่องการขาย :		
ถูกกดราคายาผลิตผล	24	38.7
การขนส่งผลิตผลไม่สะดวก	5	8.05
ปัญหาเรื่องเงินทุน :		
ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมสูง	11	17.7
แหล่งให้กู้ยืมเงินหายาก	11	17.7

จากตารางข้างบนจะเห็นได้ว่าประมาณ 76 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ แสดงความรู้สึกให้เห็นว่าตนมีที่ดินน้อย ส่วนประมาณ 48 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความรู้สึกในเรื่องได้รับน้ำน้อยเกินไปนั้น ส่วนมากมักจะหมายถึงฤดูแล้งที่น้ำในคลองชลประทานขาดแคลนและเป็นพวกซึ่งมีที่นาอยู่ทางตอนปลายของเหมือง ดังได้กล่าวแล้วแต่ต้นว่าเดือนที่ขาดแคลนน้ำจริง ๆ นั้นก็มีในเดือนเมษายนเพียงเดือนเดียว กระนั้นก็ตาม ชาวแม่ปิ้งเก่าก็ยังไม่วายจะให้ชาคน้ำอยู่ดี เพราะในระหว่างเดือนเมษายนนั้นเป็นฤดูที่พืช

* ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งอาจแสดงความรู้สึกว่ามีปัญหาต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งปัญหาได้

ไร่กำลังต้องการน้ำอย่างมากอยู่ด้วย ปัญหาที่มีผู้แสดงความรู้สึกออกมามากเป็นอันดับสาม (38.7% ของผู้ให้สัมภาษณ์) นั้นได้แก่ความรู้สึกที่ว่าคนขายพืชผลได้ราคาต่ำเกินไปเพราะถูกกตรราคา ปัญหาเหล่านี้น่าจะมีข้อความจริงอยู่ไม่น้อยเพราะผู้ผลิตในบริเวณแม่ปิงเก่าไม่มีทางอื่นใดที่จะทราบความเคลื่อนไหวของราคาสินค้าที่ตนจะขายได้ นอกจากฟังจากคำบอกเล่าของพ่อค้าผู้จะมาซื้อ และเท่าที่ทราบมาพ่อค้าที่มาซื้อสินค้าทางเกษตรกรรมในบริเวณแม่ปิงเก่ามักจะเสนอราคาให้ในอัตราเดียวกันเสมอ สำหรับพืชผลชนิดเดียวกันและในสถานการณ์เดียวกัน ผู้ขายไม่มีทางเลือกราคาอื่นใดได้

ปัญหาเรื่องเงินทุน เป็นปัญหาซึ่งมีผู้แสดงความรู้สึกมากเป็นอันดับที่ 4 และมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือเรื่องดอกเบี้ยแพง และแหล่งให้กู้ยืมหายาก (มีผู้แสดงความรู้สึกเท่ากันทั้งสองลักษณะ คือร้อยละ 17.7) สำหรับเรื่องดอกเบี้ยเงินกู้ยืมนั้นเท่าที่ได้สอบถามดูก็มักจะได้ความตรงกันว่า ถ้ากู้เป็นเงินสดมาก็จะต้องเสียดอกเบี้ยตกประมาณระหว่างร้อยละ 3-5 บาท ต่อเดือน แหล่งที่ให้กู้ยืมเงินตามปกติธรรมดาของท้องถิ่นก็มักจะได้แก่ผู้ที่มีฐานะดี ซึ่งเป็นญาติหรือผู้ที่รู้จักไว้เนื้อเชื่อใจกันมาก่อน หรือไม่ก็อาจจะเป็นพ่อค้าผู้รับซื้อสินค้าเป็นประจำในท้องถิ่น การกู้ยืมอีกวิธีหนึ่งเป็นการกู้ยืมด้วยของและใช้คืนเป็นของรวมทั้งดอกเบี้ยที่คิดเพิ่มเข้าไป เช่น เอาเมล็ดพืชเขามาปลูกพอได้ผลแล้วก็ส่งคืนเป็นพืชผลที่ได้เป็นจำนวน 2-3 เท่าที่เขามาเป็นต้น อย่างไรก็ตาม เท่าที่ทราบเพิ่มเติมปรากฏว่าการกู้ยืมเงินนั้นไม่มีใครเป็นที่นิยมกันนักในบริเวณแม่ปิงเก่า มีแต่ชาวนาชั้นจนและขาดแคลนเงินทุนเท่านั้น จึงจะแสวงหาแหล่งกู้ยืม ชาวนาฐานะดีและปานกลางมักใช้ทุนทรัพย์ที่ตนมีอยู่โดยการสะสมไว้และมักจะทำการต่างๆ ตามความจำกัดของเงินทุนมากกว่าที่จะแสวงหาทุนจากแหล่งอื่นมาเพื่อขยายกิจการ

ปัญหาเรื่องดินคุณภาพไม่ดีและปัญหาเรื่องค่าเช่าที่ดินแพงเป็นปัญหาที่มีผู้แสดงความรู้สึกมากรองลงมาตามลำดับไป คือประมาณ 16 เปอร์เซ็นต์ และ 13 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ สำหรับเรื่องคุณภาพของดินทรามนั้นถ้าจะว่าโดยส่วนรวมแล้วก็คงจะมีอยู่ไม่มาก ผู้แสดงความรู้สึกในเรื่องนี้น่าจะเป็นผู้ที่มิที่ดินอยู่ในที่ดอนได้รับน้ำไม่เพียงพอ จึงไม่อาจปลูกพืชได้ผลเหมือนของคนอื่นมากกว่า ส่วนเรื่องค่าเช่าแพงนั้นรู้สึกว่าจะเป็นจริง เพราะการเช่านาทางภาคเหนือและในบริเวณแม่ปิงเก่านั้นนิยมเช่าแบบ “แบ่งกึ่ง” หรือเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า “เย๊ะผ่ากึ่ง” คือ ผู้เช่านาจะต้องแบ่งผลได้ให้แก่เจ้าของนาเป็นจำนวน

ครึ่งหนึ่งของจำนวนพืชผลที่ผลิตได้ โดยที่เจ้าของนาไม่ต้องการลงทุนลงแรงอะไรด้วยเลย เพียงแต่ให้เช่าที่ดินเท่านั้น ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในทางเกษตรตลอดจนเมล็ดพันธุ์พืช การลงมือกระทำการตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นตกเป็นภาระของผู้เช่าทั้งสิ้น การเช่าแบบแบ่งกึ่งนี้เป็นธรรมนิยมการเช่านาทางภาคเหนือมานานแล้ว จนคนรู้สึกว่าเป็นของธรรมดาไม่น่าเคียดกริ้ว ด้วยอัตราค่าเช่านาแบบนี้ถ้าเป็นชาวนาในภาคกลาง คงจะมีคนแสดงความรู้สึกเป็นปัญหาในอัตราเปอร์เซ็นต์ที่สูงกว่าที่ปรากฏอยู่นี้อย่างแน่นอน นี่ก็เป็นอุทธาหรณ์ที่ต้อนหนึ่ง ที่ว่าความรู้สึกเคียดกริ้วหรือความตระหนกถึงปัญหาต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องของความเคยชิน ประสบการณ์และการเรียนรู้ จึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจตั้งอัตราทางปริมาณ (quantitative Measurement) มาวัดได้อย่างถูกต้องเพียงพอ

ในบรรดาผู้ที่ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการทั้ง 62 รายนั้น เมื่อถูกถามถึงความรู้สึกที่เกี่ยวกับฐานะของตนในปัจจุบันและหนทางในการปรับปรุงการอาชีพตามที่แต่ละคนคิดเห็นหรือกำลังวางแผนการที่จะกระทำอยู่ ปรากฏว่ามีความรู้สึกและความคิดเห็นพอจะแยกแยะออกได้ดังนี้

ตารางที่ 4

ทรรศนะเกี่ยวกับฐานะและการปรับปรุงฐานะของชาวมะปิ้งเก่า

พ.ศ. 2509

ทรรศนะเกี่ยวกับฐานะและการปรับปรุง	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์
รวยแล้วแต่ยังอยากจะรวยเพิ่ม	4	6.5
พอมีพอกินแต่ยังคิดหาเพิ่ม	35	56.5
ยากจนแต่ก็คิดปรับปรุงแก้ไข	14	22.5
ยากจนแต่ไม่รู้จะทำอย่างไร	5	8.0
พอใจต่อฐานะปัจจุบัน	4	6.5
<u>รวม</u>	<u>62</u>	<u>100</u>

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้มาตามตารางข้างบนนี้ก็คือว่า จำนวนผู้ที่คิดหรือรู้สึกว่าร่ำรวยหรือมีฐานะคั้นนั้นมีเพียง 4 คน ซึ่งผิดกับการสังเกตของคณะผู้สัมภาษณ์ซึ่งเรากำหนดให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีฐานะคั้นเสียถึง 10 คน ผู้มีฐานะปานกลาง 39 คน แต่ความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์นั้นยอมรับว่าตนอยู่ในฐานะปานกลางเพียง 35 คน แม้กระนั้นก็ใกล้เคียง เพราะมีอีก 4 คน ซึ่งแสดงความพอใจต่อฐานะปัจจุบันของตนนั้น ย่อมจะอยู่ในฐานะปานกลางขึ้นไปเป็นอย่างน้อย แต่ผู้ที่รู้สึกว่าตนยากจนนั้น มีอยู่รวมกันถึง 19 คน มากกว่าที่คณะผู้เขียนสังเกตไว้ถึง 6 คน การที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะทามวัฒนธรรมไทยเรานั้น คนไทยโดยส่วนรวมเป็นคนชอบน้อมถ่อมตัวและไม่ใคร่โอ้อวดโผลงผวง การแสดงความรู้สึกต่อผู้อื่นว่าตนรวยแล้วนั้นน่าจะเป็นการโอ้อวดอยู่บ้าง นอกจากว่าจะมีพยานหลักฐานปรากฏยืนยันอยู่อย่างแน่นแฟ้นจนคนอื่น ๆ ก็รู้จักอยู่และยากที่จะปฏิเสธ จึงได้ยอมรับและด้วยเหตุผลดังกล่าว เราจึงได้ผู้แสดงความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทางที่ลดความเป็นจริงไปเป็นอันมาก คือผู้แสดงตนว่ามีฐานะที่ลดลงแต่ไปเพิ่มในทางฐานะไม่คั้นหรือยากจน เพราะคนฐานะปานกลางหลายคนอาจไม่แน่ใจต่อสภาพของตนก็ได้ อย่างน้อยก็รู้สึกว่าจนไว้ก่อนก็ไม่เสียหายอะไร นอกจากจะปลอดภัยแล้วยังอาจได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอีกด้วย (โดยที่คณะผู้เขียนทุกคนเป็นเจ้าของที่ส่งเสริมของรัฐอยู่ในขณะนั้น และข้อนี้เป็นที่ทราบกันดีระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์ ฉะนั้น ภายในจิตใจของผู้ให้สัมภาษณ์จึงอาจมีการแก่งการที่อาจจะได้รับความช่วยเหลือบางประการจากการให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ ซึ่งอาจตามมาภายหลังอยู่บ้างก็ได้)

สิ่งที่พอจะแสดงให้เห็นนิสัยส่วนใหญ่ของชาวแม่บึงเก่าได้อย่างหนึ่งที่ได้มาจากข้อมูลในตารางที่ 4 นี้ก็คือว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ (85.5%) เป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นและคิดจะปรับปรุงแก้ไขฐานะของตนอยู่เสมอ และมีเพียงส่วนน้อย (14.5%) เท่านั้นที่พอใจต่อสภาพความเป็นอยู่หรือไม่คิดที่จะหาทางแก้ไขปรับปรุงฐานะของตน ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการนี้ ตรงกับความรู้สึกที่ได้จากการสังเกตการณ์ของผู้เขียนและคณะ เพราะพวกเราได้สังเกตเห็นว่าชาวแม่บึงเก่านี้มีความขยันขันแข็งและชวนชวายทำการทำงานอยู่เสมอจนแทบจะไม่มีเวลาว่างตลอดทั้งปี อย่างไรก็ตามสำหรับแนวทางการปรับปรุง

ฐานะและอาชีพนั้นส่วนใหญ่อยอมจะสืบเนื่องมาจากข่าวสารต่าง ๆ ที่ตนได้รับและเข้าใจ และในแง่ที่บรรดาผู้นำท้องถิ่นทั้งหลายย่อมจะอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบกว่าชาวบ้านธรรมดาอย่างชัดแจ้ง

โครงการหรือความต้องการ ปรับปรุงอาชีพของชาวแม่ปิ้งเท่านั้น พอจะแยกแยะออกให้เห็นได้ตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5

โครงการหรือความต้องการปรับปรุงอาชีพของชาวแม่ปิ้งเก่า พ.ศ. 2509*

โครงการหรือความต้องการ	จำนวนผู้แสดง ความเห็น	ร้อยละของผู้ให้ สัมภาษณ์
อยากได้ที่ดินเพิ่ม, ขยายเนื้อที่เพาะปลูก	31	50.0
อยากได้เครื่องจักรกลใช้ในไร่นา	8	12.9
ต้องการพันธุ์พืชที่ดีมาเพาะปลูก	2	3.2
อยากค้าขายเพิ่มหรือเพิ่มรายได้จากการค้า	4	6.5
พัฒนาที่ดินโดยใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง ฯลฯ	6	9.7
อยากได้วัวและควายไว้ไถนา	1	1.6
ไม่แสดงความเห็นหรือแสดงความเห็น ไม่เกี่ยวกับอาชีพ	22	35.5

จากตารางข้างบนจะเห็นได้ว่า ชาวแม่ปิ้งเก่าที่ให้สัมภาษณ์มีความต้องการที่ดินเพิ่มหรือขยายเนื้อที่ในการเพาะปลูกมากที่สุด ส่วนความต้องการอย่างอื่น ๆ นั้นรู้สึกว่ามีอยู่เพียงผิวเผินและไม่ใคร่จะจริงจังเท่าใดนัก ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ประการหนึ่งก็คือว่ามีผู้ไม่ออกความเห็นและออกความเห็นที่ไม่เกี่ยวกับการปรับปรุงอาชีพเสียประมาณ 35

* บางคนแสดงความคิดเห็นมากกว่าหนึ่งรายการ

เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นจำนวนที่ค่อนข้างสูง ความเห็นที่ไม่เกี่ยวกับการปรับปรุงอาชีพส่วนมาก เป็นของบรรดาผู้นำท้องถิ่นทั้งหลายที่อยากจะเห็น ชุมชนชุมชนในบริเวณแม่บึงเก่ามีความเจริญ เช่น อยากให้มีการปรับปรุงถนน อยากให้มีไฟฟ้า ฯลฯ ผู้ไม่ออกความเห็นนั้นส่วนมาก เป็นชาวไร่ชาวนาธรรมดาซึ่งไม่ทราบว่าจะตอบว่าอย่างไร ส่วนมากพวกนี้อยู่ในกลุ่มอายุที่ ค่อนข้างมาก คือเห็นคเหนื่อยมาพอสมควรแล้วอยากจะขอยุ่ต่อไปตามสบาย หันหน้าเข้าวัด ฟังธรรมะ ขอความสงบ จึงไม่อยากจะปรับปรุงอะไร ปล่อยให้เป็นที่ของลูกหลาน รับช่วงต่อไป ส่วนพวกกลุ่มอายุรุ่นหนุ่มและอยู่ในวัยทำงาน (23 - 45) นั้นมีความเห็น ต่าง ๆ มากทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ความต้องการกับการวางโครงการที่จะปรับปรุงนั้นแม้ว่าจะมีความ เกี่ยวพันกันอยู่มากแต่ก็เป็นเรื่องคนละขั้นละตอน ความต้องการนั้นจะต้องเกิดขึ้นก่อน การวางโครงการปรับปรุงจึงจะเกิดขึ้นตามมาหากว่าความต้องการนั้นเรงเร้าอยู่ในใจเพิ่มมากขึ้นทุกที ชาวแม่บึงเก่าก็เช่นเดียวกับชาวบ้านนาทั้งหลายในเรื่องนี้ คือว่ามีแต่ความ ต้องการเป็นพื้น แต่การวางโครงการเป็นขั้นตอนนั้นรู้สึกว่าจะยังไม่ใคร่มีการรับรู้กันเท่าไรนัก แม้แต่ในหมู่ผู้นำท้องถิ่นเองก็ตาม ฉะนั้น การที่จะทำให้ความต้องการของตนเป็นจริงขึ้นมา ได้ั้น ส่วนมากมักจะไม้อาจกำหนดเวลาแน่นอนหรือใกล้เคียงกันได้เลย แม้แต่ปัญหาเรื่อง ความต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูกซึ่งเป็นความต้องการที่มีผู้รู้สึกกันอยู่ทั่วไป แต่เมื่อถูกถาม ว่าทำอย่างไรจึงจะขยายได้? ส่วนมากก็พากันส่ายหน้าและพากันยอมรับว่าเห็นจะไม่มี ทางขยายได้เพราะเนื้อที่จำกัด และผู้คนที่เพิ่มมากขึ้นทุกที

เมื่อถูกถามถึงทรรศนะที่เกี่ยวกับวิธีการทำงานที่เห็นว่า จะได้ผลดีที่สุดคนนั้นควรจะ ทำอย่างไร บรรดาผู้ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการทั้ง 62 รายนั้น ได้ตอบตามที่ตนรู้สึกซึ่งพอ จะแสดงให้เห็นได้ตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 6

ทัศนคติเกี่ยวกับวิธีการทำงานที่เห็นว่าได้ผลดีที่สุดของชาว
แม่ฮ่องสอน ปี 2509

วิธีการทำงานที่เห็นว่าได้ผลดีที่สุด	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละของผู้ให้ สัมภาษณ์
ก. กรณีที่อาจทำสำเร็จได้ด้วยตนเอง		
- ทำคนเดียวตามลำพัง	22	35.5
- ทำร่วมกับคนในครอบครัว	32	51.6
- เข้าหุ้นรวมแรงกับคนที่เก่งกว่า	8	12.9
ข. กรณีที่งานมากไม่อาจทำสำเร็จด้วยตนเอง		
- วานญาติพี่น้องเพื่อนฝูงช่วย	12	19.4
- ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกัน (แบบลงแขก) ระหว่างญาติมิตร	25	40.3
- จ้างแรงงานเพิ่ม	22	35.5
- จับกลุ่มกับผู้มีผลประโยชน์ร่วมกัน (แบบสหกรณ์)	2	3.2

จะเห็นได้ว่าชาวแม่ฮ่องสอนมีความนิยมทำงานตามลำพังและ/หรือทำกับครอบครัว และญาติมิตรเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นในกรณีที่ไม้อาจทำงานสำเร็จตามลำพัง ความนิยมในการที่จะจ้างแรงงานเพิ่มก็มีอยู่ในระดับที่สูงพอสมควรทีเดียว บรรดาผู้ที่มีฐานะดีและปานกลางมักนิยมจ้างแรงงานเพิ่มโดยให้เหตุผลว่าสะดวกก็เป็นการตัดความรำคาญ ไม่ต้องเอาใจและเลี้ยงดูกันมาก อย่างไรก็ตามในหมู่ชาวนาชั้นธรรมดาและปานกลางแล้วส่วนมากยังคงนิยมปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมเรื่องการแลกเปลี่ยนแรงงานกันอยู่ทั่วไป ส่วนความนิยมจับกลุ่มกับบุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (แบบสหกรณ์) หรือเข้าหุ้นรวมแรงกับคนที่ตนคิดว่าเก่งกว่า (แบบบริษัท) นั้นมีคนเห็นดีเห็นชอบแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความไม่คุ้นเคยต่อวิธีการดังกล่าวแล้วประการหนึ่ง แต่เหตุผลที่แท้จริงนั้นอาจจะ

อยู่ที่ความรู้สึกไม่ไวเนื้อเชื้อใจคนอื่นซึ่งมิใช่ญาติมิตรหรือคนที่ตนรู้จักเป็นอย่างดีมากกว่า ซึ่งข้อนี้ดูเหมือนจะเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชาวบ้านนาที่ว่า ในการคัดเลือกคนเข้าร่วมทำงานนั้น ชาวบ้านนาก็จะยึดถือเอาความไว้วางใจในตัวบุคคลที่จะเข้ามาทำงานร่วมกับตนมากกว่าที่จะคำนึงถึงฝีมือหรือประสิทธิภาพของบุคคล (ที่ตนไม่ไว้วางใจ) เป็นสำคัญ และคนที่ชาวบ้านนาก็จะไว้วางใจได้มากที่สุดคนนั้นก็คงจะไม่มีใครดีกว่าญาติพี่น้อง และมิตรสหาย ด้วยเหตุนี้ การจับกลุ่มหรือร่วมมือทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานทางศาสนาหรือการอาชีพจึงย่อมจะเป็นไปตามวงศาคณาญาติมากกว่าเป็นไปกับคนอื่นที่ตนไม่รู้จัก

เมื่อถูกถามถึงทรรศนะที่เกี่ยวกับอาชีพที่ตนปรารถนาหรืออยากจะทำมากที่สุด บรรดาชาวแม่บึงเก่าที่ได้ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ จำนวน 62 รายได้ให้คำตอบแสดงถึงความรู้สึกของพวกเขาซึ่งพอที่จะแยกแยะให้เห็นได้ตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 7

ทัศนคติของชาวแม่บึงเก่าเกี่ยวกับอาชีพที่อยากทำมากที่สุด พ.ศ. 2509

อาชีพที่อยากทำมากที่สุด	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์
เกษตรกรรม (นา สวน ไร่)	34*	54.8
ผู้มีรายได้จากทรัพย์สิน	19	30.7
รับราชการ	6	9.7
ค้าขาย, อาชีพอิสระ	3	4.8
รับจ้าง	0	0
ร้องรำทำเพลง, ให้ความบันเทิง	0	0
รวม	62	100.0

* ในจำนวนนี้มีอยู่ 3 ราย ที่อยากค้าขายรวมอยู่ด้วยและอีก 2 ราย อยากเป็นเสมียนมีรายได้จากทรัพย์สินด้วย

ตามตารางข้างบนเราพอจะมองเห็นได้ว่า ชาวไร่ชาวนาในบริเวณแม่ปิ้งแก่นั้น ส่วนมากยังมีความต้องการที่จะประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรมอยู่เช่นเดิม ที่เป็นเช่นนี้ก็ตรงกับสมมติฐานของนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ที่มักจะกล่าวกันว่า ชาวบ้านนานั้นส่วนมากจะมองเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่เหมาะสมกับตนมากที่สุด การทำไร่ทำนานั้นก็เสมือนกับชีวิตของพวกเขาตนเอง ฉะนั้น หากว่าไม่ได้ทำไร่ทำนาเสียแล้วก็ดูเหมือนว่าชีวิตจะไร้ความหมายไม่รู้จะอยู่ได้อย่างไรกัน อาชีพที่ชาวแม่ปิ้งแก่น่าจะทำมากในลำดับต่อมา ซึ่งมีจำนวนมากพอสมควรคือประมาณ 31 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ ก็ได้แก่การเป็นเศรษฐีนั่งกินนอนกินคอยเก็บผลประโยชน์จากทรัพย์สิน อันนั้นก็แสดงให้เห็นได้ประการหนึ่งว่าเงินกับความสบายนั้นเป็นความปรารถนาอย่างสูงของชีวิตชาวไร่ชาวนาไทยอย่างหนึ่ง ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือว่า มีชาวไร่ชาวนาในบริเวณแม่ปิ้งแก่น่าจะจำนวนพอสมควรทีเดียว คือ ประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ที่อยากทำราชการ ซึ่งส่วนมากก็อยากเป็นนายอำเภอ กับผู้ว่าราชการจังหวัด อันแสดงให้เห็นได้อย่างหนึ่งว่าอิทธิพลของสถานภาพของข้าราชการ โดยเฉพาะนายอำเภอนั้น มีต่อความรู้สึกนึกคิดของชาวไร่ชาวนาในทางที่ดีไม่น้อยทีเดียว ส่วนอาชีพค้าขายนั้นปรากฏว่ามีผู้อยากทำน้อยที่สุด คือเพียงประมาณไม่ถึง 5 เปอร์เซ็นต์ อาชีพที่ตามไปแต่ไม่มีผู้ใดอยากจะทำเลยก็ได้แก่ อาชีพรับจ้างกับอาชีพร้องรำทำเพลงและการให้ความบันเทิงต่างๆ อันแสดงให้เห็นว่า ความทัศนคติของชาวบ้านนาในบริเวณแม่ปิ้งแก่นั้น อาชีพดังกล่าวอยู่ในลำดับต่ำสุดของสเกลแห่งความรู้สึกนึกคิดของพวกเขา หรือไม่อย่างน้อยที่สุดพวกเขาย่อมจะรู้สึกได้ว่า อาชีพเหล่านั้นนั้นไม่อาจทำได้ก็เพราะความเป็นชาวไร่ชาวนาของตน ทำให้รูปร่างหน้าตาทำทางไม่เหมาะสมและไม่สันต์ดีพอ จึงไม่มีผู้ใดอยากจะทำเลย

ปัญหาที่ตามอีกข้อหนึ่ง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับปัญหาข้อที่แล้วอยู่มาก หากแต่มีระดับแตกต่างกันออกไปในเรื่องการคิดมอง (perceive) หากคำตอบ ปัญหาหนึ่งก็คือคำถามที่ว่าผู้ให้สัมภาษณ์อยากจะเป็นอะไรหรือปรารถนาอะไรมากที่สุดในชีวิตนี้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะมีทาง

เป็นไปได้จริง ๆ หรือไม่ก็ตาม เพราะจุดประสงค์ของคำถามนี้ต้องการที่จะทราบ “ความคิดปรารถนา” (Wishful Thinking) ของชาวแม่ง่ามากกว่าอย่างอื่น คำถามประการหลังนี้แตกต่างจากคำถามในเรื่องอาชีพที่อยากทำมากที่สุดในการสำคัญที่ว่า คำถามอันแรกนั้นเป็นเรื่องที่ผู้อยากจะทำอาจมองเห็นลู่ทางที่ตนจะทำได้จริง ๆ จึงมีลักษณะของความเป็นจริง (reality) มากกว่าคำถามประการหลังซึ่งมุ่งที่จะทราบความคิดปรารถนาซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในใจของผู้ให้สัมภาษณ์มากกว่า และความคิดปรารถนานี้อาจไม่มีทางที่จะเป็นความจริงได้เลยในชีวิตของผู้ตอบก็ได้ โดยที่ลักษณะของปัญหานี้ค่อนข้างจะยากและทำความเข้าใจให้แก่ผู้ตอบอยู่ไม่น้อย จึงได้เลือกเอาไว้เป็นคำถามสุดท้าย หลังจากที่ผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์มีความคุ้นเคยกันบ้างแล้ว อย่างไรก็ตามการถามและการตอบปัญหานี้ได้สร้างความสนุกสนานและบางครั้งก็ขบขันครื้นเครงให้แก่ทั้งผู้ถามและผู้ตอบอยู่ไม่น้อย บางครั้งกว่าจะได้คำตอบก็ต้องใช้เวลาจนถึงประมาณ 10-15 นาที โดยระหว่างนั้นก็มีการคุยเรื่องอื่นหรือข้อความเข้าใจถึงจุดหมายของลักษณะคำตอบที่เราต้องการให้แจ่มแจ้งเสียก่อน กระนั้นก็ยังมีความบางคนซึ่งไม่สามารถตอบคำถามข้อนี้ได้โดยบอกว่า ไม่เคยคิดหรือปรารถนาอะไรเลยในชีวิตนั้นนอกจากที่กำลังเป็นอยู่

ในการตอบคำถามนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้ตอบเลือกตอบได้ 3 อย่าง โดยให้ตอบตามลำดับที่ผู้ตอบเห็นว่ามีความสำคัญสูงสุดก่อนและรองลงมาตามลำดับ คำตอบต่าง ๆ ที่ได้รับมาพอจะแยกแยะออกให้เห็นได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 8

ทัศนคติของชาวแม่ปิ้งเก่าเกี่ยวกับความคึกปรารภนาสูงสุดในชีวิต พ.ศ. 2509

สิ่งที่ปรารถนาจะได้หรือจะเป็นมากที่สุด	จำนวนผู้ตอบ ที่ให้ความ สำคัญอันดับ สูงสุด	ร้อยละของผู้ ให้สัมภาษณ์	จำนวนผู้ตอบ ที่ให้ความ สำคัญ อันดับสอง	ร้อยละของผู้ ให้สัมภาษณ์	จำนวนผู้ตอบ ที่ให้ความ สำคัญ อันดับสาม	ร้อยละของผู้ ให้สัมภาษณ์
- เศรษฐี	40	64.5	3	4.8	1	1.6
- ข้าราชการมีเงินเดือน	5	8.05	3	4.8	3	4.8
- คนมีฐานะปานกลาง	4	6.5	—	—	2	3.2
- นักบุญ, ผู้บำเพ็ญ ประโยชน์ให้แก่โลก และท้องถิ่น	3	4.8	9	14.5	3	4.8
- พ่อค้า	—	—	6	9.7	3	4.8
- สุขสบายอายุยืน	2	3.2	—	—	—	—
- ชวนาชาวสวน	2	3.2	5	8.05	3	4.8
- พระสงฆ์, นักบวช	1	1.6	3	4.8	2	3.2
- ครู, อาจารย์	1	1.6	2	3.2	1	1.6
- พระเจ้าแผ่นดิน	1	1.6	1	1.6	—	—
- นายอำเภอ, ผู้ว่าราชการจังหวัด	1	1.6	2	3.2	1	1.6
- ทหาร	1	1.6	1	1.6	—	—
- นายกรัฐมนตรี	—	—	1	1.6	—	—
- นักทัศนอาจร	—	—	1	1.6	—	—
- การานักร้อง	—	—	—	—	1	1.6
- หมอเวทย์มนต์	—	—	—	—	1	1.6
- มีบ้านใหญ่ท่าเลดี	—	—	—	—	1	1.6
- มีรถยนต์นั่ง	—	—	—	—	1	1.6

จากตารางข้างบนสิ่งที่พอจะมองเห็นได้อย่างชัดเจนก็ได้แก่ความคิดปรารถนาส่วนใหญ่ของชาวแม่บึงเก่าในการที่อยากเป็นเศรษฐีหรือมีความต้องการเงินมาก ซึ่งมีผู้ตอบให้ความสำคัญอันดับสูงสุดถึงประมาณ 65 เปอร์เซ็นต์ และเมื่อรวมผู้ตอบทั้งหมดซึ่งให้ความสำคัญ ความคิดปรารถนານี้ใน อันดับ สองและสามด้วยแล้วก็ปรากฏว่ามีผู้ตอบรวมกันทั้งหมดถึงประมาณ 71 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด อันนี้ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดหรืออำนาจของเงินตรา ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวแม่บึงเก่า นั้นมีปรากฏอยู่แล้วโดยทั่วไปและกว้างขวางมาก ชาวไร่ชาวนาในบริเวณแม่บึงเก่า ได้ตระหนักแล้วว่าเงินนั้น เป็นยอกปรารถนาอย่างสูงสุดในชีวิตของพวกเขาอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้อง และอาจจะเป็นเพราะความรู้สึกหรือความคิดปรารถนาเช่นนี้ก็ได้ที่ทำให้พวกเขาทำงานถึงปีละสองครั้ง และยังปลูกพืชไร่กับทำสวนลำไยกันอีกโดยทั่วไป การกระทำดังกล่าวในปัจจุบัน นับว่ายังหาได้ไม่ใคร่ง่ายนักในหมู่ของชาวบ้านนาในภาคอื่นของประเทศหรือแม้แต่ในบางท้องถิ่นของภาคเหนือด้วยตนเองก็ตาม

ความคิดปรารถนาที่มีผู้อยากเป็นหรืออยากได้มาครองลงมาเป็นที่สองในเมื่อรวมการเลือกทั้งสามอันดับเข้าด้วยกันแล้วก็ได้แก่ความคิดปรารถนาที่อยากจะเป็นนักบุญผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่โลกและท้องถิ่น ซึ่งมีผู้ตอบรวมทั้งหมดทั้งสามลำดับประมาณ 24 เปอร์เซ็นต์ อย่างไรก็ตามความคิดปรารถนานี้มีผู้เลือกตอบในอันดับแรกเพียงไม่ถึง 5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ส่วนความคิดปรารถนาที่อยากจะเป็นข้าราชการนั้นมีผู้แสดงความรู้สึกรวมกันมากเป็นทีสามคือประมาณ 17 เปอร์เซ็นต์ และในจำนวนนี้มีผู้เลือกตอบในอันดับแรกเสียประมาณ 8 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งก็แสดงให้เห็นอย่างหนึ่งว่าอาชีพรับราชการโดยมีรายได้ประจำเดือนแน่นอนมีอำนาจและมีเกียรตินั้น เป็นสิ่งที่ชาวไร่ชาวนาบริเวณแม่บึงเก่ายอมรับอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ส่วนอาชีพที่มีผู้ตอบมากพอสมควร คือ รวมกันถึงประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ แต่ไม่มีผู้ตอบคนใดเลือกเอาไว้เป็นอันดับแรกเลยนั้นก็ได้แก่การเป็นพ่อค้า อันนี้ก็แสดงให้เห็นอย่างหนึ่งว่าอาชีพค้าขายนั้นแม้ว่าจะมีทางทำให้เป็นเศรษฐีได้ แต่ก็ไม่ได้เป็นที่ปรารถนาสูงสุดของชาวแม่บึงเก่าเท่าไรเลย ความคิดปรารถนานอกจากที่กล่าวมาแล้ว เปอร์เซ็นต์ในการตอบไม่มีมากพอที่จะสร้างความสำเร็จให้เป็นตัวแทน ของกลุ่มได้หนักแน่น

แต่อย่างไรก็ตาม และไม่ว่าในกลุ่มใดก็ย่อมจะมีผู้แสดงความคิดเห็นปรารภต่างแยกแยะปลีกย่อยไปได้มากมายตามประสบการณ์และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลซึ่งย่อมไม่เหมือนกัน

เมื่อถูกถามถึงความรู้สึกที่เกี่ยวกับคนประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ซึ่งอาจแยกได้ตามอาชีพที่ทำหรือตามสถานภาพของคนแต่ละประเภทก็ตาม ว่า คนประเภทไหนที่ชาวแม่ปิ้งเก่าเห็นว่าเป็นคนดีที่สุด และบุคคลชนิดใดที่พวกเขาเห็นว่าเลวที่สุดหรือชั่วช้าที่สุด ปรากฏว่าได้คำตอบซึ่งพอจะแยกแยะได้ในแต่ละประเภทตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 9
ประเภทบุคคลที่ชาวแม่ปิ้งเก่าเห็นว่าดีที่สุด
พ.ศ. 2509

ประเภทบุคคลที่เห็นว่าดีที่สุด	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์
— คนมีความรู้, ครู, อาจารย์	17	27.4
— คนมีศีลสัตย์, มีธรรมะ	15	24.2
— พระสงฆ์, นักบวช	12	19.4
— ข้าราชการ, เจ้านาย	6	9.7
— คนร่ำรวย, มีทรัพย์สิน	4	6.5
— พ่อค้า, นักธุรกิจ	4	6.5
— ประมุขของประเทศ	1	1.6
— กำนัน	1	1.6
— เสียสละเพื่อส่วนรวม	1	1.6
— โอบอ้อมอารีช่วยเหลือผู้	1	1.6
รวม	62	100.0

ข้อที่น่าสังเกตที่ได้จากตัวเลขข้างบนนี้ก็คือว่า บุคคลประเภทที่เราเห็นว่าดีที่สุด หรือมีประโยชน์ที่สุดนั้นไม่จำเป็นที่เราจะต้องมีความกตัญญูปรารถนาที่อยากจะเห็นเสมอไป ซึ่งก็เป็นความจริงสำหรับชาวแม่บึงเก่าด้วยเช่นเดียวกัน เพราะปรากฏว่าบุคคลประเภทที่ชาวแม่บึงเก่าส่วนมากเห็นว่าดีที่สุด อันได้แก่คนมีความรู้ ครูอาจารย์ คนมีศีลธรรม พระสงฆ์และนักบวช ซึ่งมีเปอร์เซ็นต์รวมกันถึงประมาณ 71 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์นั้น ไม่ได้อยู่ในแนวคติปรารถนาที่ชาวแม่บึงเก่าอยากจะเป็นอย่างหนักแน่นเลย ดังที่ปรากฏในตารางที่ 8 ว่า ครูอาจารย์นี้มีผู้กตัญญูปรารถนาอยากเป็นเพียงประมาณ 6 เปอร์เซ็นต์ พระสงฆ์นักบวชก็มีเพียงประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ส่วนเศรษฐกิจหรือผู้ร่ำรวยมีทรัพย์ซึ่งอยู่ในแนวคติปรารถนาที่อยากจะเป็นอย่างที่สุดของชาวแม่บึงเก่านี้กลับปรากฏว่าเป็นประเภทบุคคลที่ชาวแม่บึงเก่าเห็นว่าดีที่สุดเพียงประมาณไม่ถึง 7 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง

สำหรับประเภทบุคคลที่ชาวแม่บึงเก่าเห็นว่าเลวที่สุดนั้น พอดีจะแยกแยะออกได้ ความตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 10
ประเภทบุคคลที่ชาวแม่บึงเก่าเห็นว่าเลวที่สุด

พ.ศ. 2509

ประเภทบุคคลที่เลวที่สุด	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์
— คนช้ำโมย, ลักทรัพย์	31	50.0
— พวกปล้น	14	22.5
— นักเลงโต เกะกะเกร	6	9.7
— คนคึกคยาเสพติด, ชู้เมา	3	4.8
— คนปล้นปล้นอันกลบเกลื่อน	3	4.8
— นักจับทรัพย์	2	3.8
— คนใจดำ ชู้ฉฉฉฉ	2	3.8
— คนเกียจคร้าน	1	1.6
รวม	62	100.0

จากตัวเลขตามตารางข้างบนนี้ สิ่งใหญ่ที่เราพอจะสังเกตเห็นได้โดยทันทีก็คือว่า บุคคลประเภทที่มีอาชีพกระทำการประทุษร้ายต่อทรัพย์สินได้แก่ คนช้ำขโมย ลักทรัพย์ พวกปล้น และนักจี้ทรัพย์สินนั้นเป็นกลุ่มประเภทบุคคลซึ่งชาวแม่บึงเก่ามีความรังเกียจหรือเห็นว่าเลวหรือชั่วช้าที่สุดตามแนวคิดหรือความรู้สึกส่วนใหญ่ของพวกเขา ก็มีจำนวนรวมกันมากถึงประมาณ 76 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดและถ้าเราจะพิจารณาเรื่องนี้รวมกับความคิดปรารณาสูงสุดของชาวแม่บึงเก่าตามที่ปรากฏในตารางที่ 8 แล้ว เราก็จะเห็นได้ทันทีเช่นกันว่า มีการรับกันอยู่อย่างมากในเรื่องแนวคิดปรารณาที่อยากจะได้หรืออยากจะเป็นที่สุดกับแนวความรู้สึกนึกคิดในสิ่งที่เห็นว่าเลวที่สุด เพราะในทั้งสองกรณีต่างก็ลงความเห็นเห็นว่าทรัพย์สินหรือสิ่งที่อาจเปลี่ยนเป็นเงินตราและตัวเงินตราโดยตรงนั้นมีความสำคัญแก่ชีวิตของชาวไร่ชาวนาแห่งแม่บึงเก่าเป็นอย่างมาก ชาวแม่บึงเก่าส่วนใหญ่มีความคิดปรารณาอยากจะเป็นเศรษฐีมีเงินและทรัพย์สินมาก และในขณะที่เดียวกันชาวแม่บึงเก่าส่วนใหญ่ก็มีความรู้สึกเกลียดชังอย่างที่สุดต่อบุคคลประเภทที่เป็น อันตรายต่อทรัพย์สินและเงินทองของพวกเขา กระนั้นก็ตามโดยส่วนใหญ่แล้วพวกเขาก็ไม่ได้ถือว่าการมีเงิน ทองหรือทรัพย์สินมากนั้นจะหมายถึงความดีความงามสูงสุดเสมอไป ตรงกันข้ามพวกเขาส่วนใหญ่รู้จักแยกอย่างชัดเจนระหว่างความร่ำรวยกับความดีงามของคน โดยคงได้กล่าวแล้วในตอนต้นว่าบุคคลประเภทที่ชาวแม่บึงเก่าเห็นว่าดีที่สุดในส่วนมากได้แก่ ครู อาจารย์ ผู้มีความรู้ พระสงฆ์ นักบวช คนมีศีลธรรม ซึ่งตามธรรมชาติบุคคลประเภทดังกล่าวมักจะไม่ใช้คนร่ำรวย โดยเฉพาะพระสงฆ์และนักบวชนั้นย่อมอยู่ห่างไกลจากการมีทรัพย์สินเป็นอันมาก ทั้งย่อมจะดำรงชีพอย่างค่อนข้างสงบเงียบและไม่พึ่งเพื่อส่ำรวย และมีความเสียดสีในความสุขส่วนตัวอยู่มาก เพราะเหตุดังกล่าวนี้กระมังชาวแม่บึงเก่าส่วนมากจึงไม่มีความคิดปรารณาที่อยากจะเป็นบุคคลที่พวกเขาเห็นว่าดีที่สุดในส่วนมาก เพราะพวกเขาก็เช่นเดียวกับชาวไร่ชาวนาหรือชาวบ้านนาของไทยโดยทั่วไป ที่ยังต้องการความสุข ความสนุก และความสบายอยู่เป็นอันมาก ดังที่ปรากฏอยู่ตามข้อศึกษาสังเกตของนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับชาวไร่ชาวนาไทยมาแล้ว

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือว่า ทำไมชาวแม่บึงเก่า (ประมาณ 50% ของผู้ให้สัมภาษณ์) จึงรู้สึกเกลียดชังผู้ที่ประพฤตินั้นเป็นคนช้ำขโมยหรือลัก

ทรัพย์สินอย่างที่สุด ทงกว่าพวกเขาไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการถูกลักทรัพย์มาก่อน (จากการสอบถามอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการประกอบอาชีพ ปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนต่างก็ตอบทำนองเดียวกันว่าปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายเรื่องลักทรัพย์นั้นไม่มีหรือหากจะมีบ้างก็ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ) อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการหรือจากการพูดคุยโดยทั่วไปพอจะได้ความเป็นไฉ่ ๆ ว่า ในบางท้องที่ในบริเวณแม่บึงเก่า่นั้นมีแก๊งค์ขโมยรถจักรยานและขโมยของต่าง ๆ อยู่ ทั้งการลักเล็กขโมยน้อยก็มักกันอยู่บ้างเหมือนกันในบางท้องที่ ส่วนการปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์นั้นดูเหมือนจะไม่มีใครมีปรากฏ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเชื่อว่าชาวแม่บึงเก่าคงจะเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องการถูกประทุษร้ายต่อทรัพย์สินมาแล้วไม่น้อยเช่นกันโดยเฉพาะในเรื่องลักเล็กขโมยน้อยซึ่งย่อมจะก่อความรำคาญและเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านผู้มีฐานะค่อนข้างยากจนมากเหมือนกัน ฉะนั้น การสนองตอบในทางเป็นปฏิปักษ์ต่อการลักทรัพย์จึงมีอยู่อย่างหนาแน่นในกลุ่มชาวบ้านชั้นปานกลางลงมาหายากจน ส่วนชาวบ้านรวยนั้นมีความรู้สึกหวาดวิตกในเรื่องการถูกปล้นและถูกจู่ทรัพย์สินมากกว่าการถูกลักเล็กขโมยน้อย

โดยสรุป เราก็อาจจะกล่าวได้ว่าทัศนคติของชาวแม่บึงเก่าโดยส่วนรวมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการมองโลกโดยทั่วไปนั้น มีอยู่ดังต่อไปนี้

- 1) ปัญหาในการประกอบอาชีพที่สำคัญที่สุดได้แก่ปัญหาเรื่องมีที่ดินน้อยไม่พอทำกิน ปัญหาเรื่อง ๆ ลงมากได้แก่ปัญหาเรื่องราคาขายของพืชผล ปัญหาเรื่องดอกเบี้ยเงินกู้ยืมสูง ปัญหาเรื่องแหล่งกึ่งยืมเงินหายากและปัญหาเรื่องน้ำไม่ใคร่เพียงพอในบางท้องที่
- 2) วิธีการทำงานที่ชาวแม่บึงเก่านิยมและคุ้นเคยมากก็ได้แก่การทำงานกับคนในครอบครัวหรือญาติมิตร หากมีงานมากทำไม่ทันก็นิยมแก้ปัญหาด้วยการขอแรงงานแบงแบกในระหว่างญาติมิตรหรือไม่ก็จ้างแรงงานเพิ่มเป็นครั้งคราว ไม่นิยมวิธีการจับกลุ่มร่วมมือกับคนที่มิประโยชน์ได้เสียร่วมกันหรือคนที่ตนเห็นว่าเก่งกว่า
- 3) ชาวแม่บึงเก่าส่วนมากปรารถนาเงินตราอยู่ในระดับที่สูงมากและในขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกเกลียดชังผู้ที่กระทำการประทุษร้ายต่อทรัพย์สินมากที่สุดด้วยเช่นกัน
- 4) ประเภทบุคคลที่ชาวแม่บึงเก่าส่วนมากให้ความยกย่องนับถือว่าเป็นคนที่ดีที่สุดในได้แก่ ครู อาจารย์ ผู้มีความรู้ พระสงฆ์ นักบวช และผู้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม

5) ชาวแม่ปิ้งเก่าส่วนมากยังไม่รู้จักนำเอาวิธีการแก้ปัญหาของชีวิตตามแนววิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ แม้ว่าจะรู้จักปรับปรุงที่ดินด้วยการใช้ปุ๋ยในบางกรณี แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ยังไม่รู้จักวางโครงการ หรือแผนการของการประกอบอาชีพในระยะปานกลางหรือระยะยาวไว้เลย ชาวแม่ปิ้งเก่าก็เช่นเดียวกับชาวไร่ชาวนาไทยในภาคอื่น ๆ ของประเทศในเรื่องนี้ คือ ยังนิยมแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือมองเห็นแต่เฉพาะปัญหาที่พร้อมจะเกิดขึ้นหรือที่ตนกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันเท่านั้นและไม่ใคร่มีใครคิดถึงปัญหาในอนาคตกันมากนัก

IV. ทศนคติที่เกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ของรัฐ

การที่รัฐบาลโดยกรมสหกรณ์ที่ดินดำริ จะขยายงานสหกรณ์ที่ดินให้กว้างขวางออกไปทั่วประเทศ และโดยเฉพาะในบริเวณแม่ปิ้งเก่าด้วยนั้นย่อมนับว่าเป็นเจตนาอันดี เป็นกุศลจิตที่ทางฝ่ายรัฐบาลมุ่งประสงค์จะช่วยพัฒนาการอาชีพ กระทั่งแห่งรายได้ เปลี่ยนแปลงแนวคิดและพฤติกรรมบางประการในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิตโดยพยายามจะให้มีการเปลี่ยนแปลงการที่ต่างคนต่างทำ หรือต่างครอบครัว ต่างก็แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองมา เป็นช่วยเหลือร่วมมือกัน หรือเข้ามาร่วมกลุ่มกระทำงานด้วยกันในบรรดาผู้มีผลประโยชน์ได้เสีย ร่วมกันหรือเกี่ยวพันกันอยู่ อาทิเช่น ชาวนาซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ก็ควรร่วมมือกัน จัดตั้งเป็น สมาคมสหกรณ์ ขึ้นเพื่อช่วยกันในการปรับปรุงคุณภาพของดิน แก้ไขปัญหา เรื่องความขาดแคลนน้ำ เรื่องเงินทุน เรื่องราคาขายผลิตผล และอื่น ๆ หากทุกคนที่จะเข้ามาร่วมมือกันหรือที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์มีความรู้ ความเข้าใจถึงหลักและวิธีการ สหกรณ์เป็นอย่างดีแล้ว ปัญหาเรื่องการจัดตั้งสหกรณ์ก็น่าจะไม่มี โดยหลักการสหกรณ์เป็น องค์การอุทิศคติทางเศรษฐกิจที่มุ่งจะแบ่งปันผลได้ซึ่งเกิดจากรุกิจร่วมกันให้แก่สมาชิก ด้วยความเป็นธรรมตามผลงานที่ตนกระทำกับสมาคม สหกรณ์มีลักษณะของมนุษยธรรมอยู่ มากกว่ากิจการของบริษัทเอกชนในด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ คือไม่ได้คำนึงถึงแต่เฉพาะ ปริมาณของเงินที่ลงทุนเป็นสำคัญ หากแต่คำนึงถึงปริมาณของผลงานที่สมาชิกแต่ละคนได้ กระทำกับสมาคมสหกรณ์ของตนมากกว่า นอกจากนั้นสหกรณ์ยังใช้หลักการตัดสิน ปัญหา ทั่ว ๆ ไปโดยใช้มติเสียงข้างมากของสมาชิกเป็นเครื่องตัดสิน แม้ว่าเรื่องสำคัญบางเรื่องจะใช้ เสียงข้างมากจำนวนหนึ่งอย่างเช่นสองในสามก็ตาม เราก็อาจกล่าวได้อย่างไม่มีความลังเลใจ

เลยว่าองค์กรสหกรณ์นั้นเป็นองค์กรธุรกิจแบบประชาธิปไตยโดยแท้ หากเป็นไปได้ สหกรณ์นี้แหละจะมีส่วนช่วยในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาสู่ “รากหญ้า” (grass root) ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดีวิธีหนึ่ง นอกจากการเป็นองค์กรยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของชาชนบท ยิ่งกว่านั้นสหกรณ์ยังจะช่วยสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างชาวไร่ ชาวนาด้วยกัน ช่วยลดข้อขัดแย้งต่าง ๆ การทะเลาะวิวาท และความประพฤติกที่ไม่เกิดประโยชน์อื่น ๆ โดยให้หันเข้ามาใช้วิธีประชุมปรึกษาหารือกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ... เหล่านี้คือความผัน ความหวังและจุดหมายปลายทางของขบวนการสหกรณ์และผู้ที่อยู่ในวงการสหกรณ์ ซึ่งมีน้ำใจเป็นนักสหกรณ์ทั้งหลาย

อย่างไรก็ดี ความดีความงามของสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ มิใช่จะเป็นของสากล (universal) ทุกสิ่งทุกอย่างไปก็หาไม่ อย่างน้อยในปัจจุบันนี้ก็ยังมีข้อเท็จจริงที่ยืนยันให้เห็น อยู่อย่างมากมายถึงความแตกต่างกันใน “อุดมการณ์” (Ideology) ของการดำรงชีวิต ของการ ประกอบธุรกิจ การปกครองและแม้แต่การใช้เวลาและการหาความสนุกสนานหรือพักผ่อน หย่อนใจก็ตาม โดยนัยนี้การนำอุดมการณ์อันเลอเลิศของสหกรณ์เข้ามาปรับใช้ในสังคมไทย ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมไทย สิ่งที่จะต้องพิจารณาเป็นเบื้องต้นก็คือว่า หลักการสหกรณ์ โดยทั่วไป กับแบบแผนต่าง ๆ (patterns) ของวัฒนธรรมไทยนั้นมีความคล้ายคลึงกัน หรือขัดแย้งกันประการใดบ้างหรือไม่ หากไม่แล้วก็จะเข้าแบบคำพังเพยฝรั่งที่ว่า “เอาแป๊ก สี่เหลี่ยมยัดเข้าไปในรูกลม” (put a square peg in a round hole) ซึ่งย่อมจะไม่มีทางเข้า กันได้ และก็จะมึลัดขนะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก (mistit) ทำให้กันทั่วไปเขาขบขันหรือ ไม่ก็เสียเวลาเสียทรัพยากรต่าง ๆ ไปโดยใช่เหตุ

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานทางการสหกรณ์ของชาวแม่ปิ้งเก่าโดย ทั่ว ๆ ไป ปรากฏว่าจากการสอบถามผู้ที่ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการจำนวน 62 คนนั้น มีอยู่ 41 คน หรือประมาณ 66 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่เคยรู้เรื่องหรือได้ยิน ได้ฟังคำว่าสหกรณ์มาก่อนเลย ส่วนอีก 21 คน หรือประมาณ 34 เปอร์เซ็นต์ ตอบว่าเคยรู้ เรื่องสหกรณ์มาก่อน และสหกรณ์ที่เคยรู้หรือทราบมาก่อนนั้น ก็แยกออกได้ดังนี้ คือ เคย รู้เรื่องสหกรณ์หาทุนหรือสหกรณ์ชนกิจ (rural credit society) จำนวน 13 คน เคยรู้เรื่อง เกี่ยวกับสหกรณ์ที่ดินโดยเฉพาะสหกรณ์บำรุงที่ดินจำนวน 6 คน เคยรู้เรื่องเกี่ยวกับสหกรณ์

ครูจำนวน 1 คน ส่วนอีก 1 คนนั้น ไม่สามารถจะบอกประเภทของสหกรณ์ที่ตนรู้จักได้ ฉะนั้น จึงนับได้ว่าเป็นความรู้ที่เลือนลางมาก

วิธีการที่ได้รับความรู้เรื่องการสหกรณ์ของบรรดาผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 21 คน ซึ่งรับว่าตนรู้จักสหกรณ์นั้น พอจะแยกออกได้ดังนี้ รู้โดยได้รับการบอกเล่าจากคนอื่น 13 คน รู้โดยมีพนักงานสหกรณ์มาเผยแพร่ 1 คน รู้โดยเคยเป็นสมาชิก 2 คน รู้โดยที่ตนกำลังเป็นสมาชิกอยู่ 3 คน รู้โดยการสอบถามที่สหกรณ์จังหวัด 1 คน และรู้โดยพ่อเคยเป็นสมาชิกเมื่อตนยังเล็กอยู่ 1 คน

ข้อที่น่าสังเกตจากข้อความรู้เรื่องการสหกรณ์ของบุคคลกลุ่มนี้ก็ถือว่า เป็นการทราบจากการบอกเล่าของเพื่อนบ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ คือประมาณ 62 เปอร์เซ็นต์ของผู้ที่รับว่าตนรู้เรื่องของการสหกรณ์ทั้งหมด พวกที่ทราบโดยวิธีนี้ไม่สามารถจะแสดงให้เห็นได้เพียงพอเลยว่าสหกรณ์นั้นมีประโยชน์หรือมีลักษณะอย่างไร ฉะนั้น จึงนับว่าเป็นความรู้ที่ค่อนข้างจะเลือนลางอยู่มากเหมือนกัน ส่วนผู้ที่ทราบโดยการเคยเป็นสมาชิกซึ่งมีอยู่ด้วยรวม 2 รายนั้น ปรากฏว่าเคยเป็นสมาชิกสหกรณ์หาทุนทั้งสองรายในจำนวนนี้รายหนึ่งบอกว่า ลาออกเพราะเบื่อการประชุมที่มีบ่อยครั้งเกินไป ส่วนอีกรายหนึ่งนั้นไม่ทราบเหตุผลที่ลาออก อีกสามรายที่กำลังเป็นสมาชิกสหกรณ์อยู่นั้น ปรากฏว่า 1 รายเป็นสมาชิกสหกรณ์ครูอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ อีก 2 รายเป็นสมาชิกสหกรณ์บำรุงที่ดิน ในจำนวนนี้รายหนึ่งเห็นว่า สหกรณ์บำรุงที่ดินมีประโยชน์ต่อชาวไร่ชาวนาเรื่องการขายพืชผลและการกู้ยืมเงินมาทำทุน ส่วนอีกรายหนึ่งซึ่งเป็นหญิงแก่อายุ 56 ปี เข้าเป็นสมาชิกโดยการรับหนี้แทนลูกชายซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อปี 2508 แสดงความเห็นว่างว่าสหกรณ์บำรุงที่ดินนั้นมีประโยชน์แต่ไม่เหมาะสมกับตน เพราะต้องรับใช้หนี้สินแทนลูกชายถึง 3,900 บาท อีกหนึ่งรายที่ได้รับความรู้เรื่องการสหกรณ์มาโดยการเผยแพร่ของพนักงานสหกรณ์นั้น บอกว่ามีพนักงานสหกรณ์มาเผยแพร่สหกรณ์บำรุงที่ดินซึ่งตนเห็นว่างจะเป็นประโยชน์แก่ชาวไร่ชาวนา อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้เป็นผู้มีฐานะดี และปัจจุบันเป็นหัวหน้ากลุ่มชาวนาแล้วว่าตนก็เคยเป็นสมาชิกสหกรณ์ร้านค้าอยู่ในเมืองเหมือนกันแต่เจ้าหน้าที่กำเนินการไม่กีร้านชาคทุนจึงเลิกสหกรณ์และตนเองต้องชกใช้เงินไปบางส่วนด้วย ส่วนอีกรายหนึ่งซึ่งได้รับความรู้เรื่องการสหกรณ์ ด้วยการไป

ถามสหกรณ์จังหวัดช่วยตนเองนั้นแสดงความคิดเห็นว่า สหกรณ์หาทุนให้กู้ยืมเงินน้อยเกินไป คนจึงไม่สนใจ

ข้อที่น่าสนใจเพิ่มเติมก็คือว่า ในบรรดาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการสหกรณ์อยู่บ้าง ทั้ง 21 รายนั้น ปรากฏว่ามีเป็นหญิงเพียง 1 ราย และก็เป็นกรเข้ามารับรู้อย่างบังเอิญ (คือลูกชายถึงแก่กรรมเลยเข้าเป็นสมาชิกด้วยการรับหนี้แทน) นอกนั้นเป็นชายและในบรรดาชาย 20 คนนั้นปรากฏว่าเป็นผู้นำท้องถิ่น คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าเหมืองฝาย กรรมการต่าง ๆ ครู เป็นอาทิ รวมกันถึง 16 คน หรือประมาณ 76 เปอร์เซ็นต์ของผู้ที่รู้เรื่องการสหกรณ์โดยนัยนี้จึงน่าจะเป็นไปได้อย่างยิ่ง ถ้าเราจะกล่าวว่าบรรดาชาวแม่บึงเก่าที่พอจะรู้เรื่องของการสหกรณ์อยู่บ้างนั้นก็ให้แก่บรรดาผู้นำท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชาวบ้านธรรมดาสามัญนั้นนับได้ว่ารู้เรื่องเกี่ยวกับงานสหกรณ์น้อยเต็มที

หากเราจะวิเคราะห์ให้ละเอียดไปอีกสักเล็กน้อยในเรื่องความรู้พื้นฐานทางการสหกรณ์ของชาวแม่บึงเก่าเราก็จะพบว่า 62 เปอร์เซ็นต์ของผู้ที่พอจะรู้เรื่องการสหกรณ์อยู่บ้าง ไม่อาจแสดงความเห็นให้แน่ชัดลงไปได้ว่าตนมีความรู้ลึกประการใดต่อสหกรณ์ ฉะนั้นพวกนี้จึงพอจะจัดได้ในตอนนี้ว่าเป็นกลุ่มที่ยังอยู่กลาง ๆ คือหากได้รับข้อความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาอีกพอสมควรแล้ว พวกเขาอาจเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดไปในทางที่เห็นดีเห็นชอบตัวกับการสหกรณ์หรือไม่เห็นด้วยกับวิธีการสหกรณ์ก็อาจเป็นได้ ส่วนที่เหลืออยู่ประมาณ 38 เปอร์เซ็นต์นั้นพอจะแยกได้เป็นพวกที่เห็นว่าสหกรณ์ดีมีประโยชน์เสียประมาณครึ่งหนึ่ง และที่เห็นว่าสหกรณ์ไม่ดีไม่มีประโยชน์ หรือให้ผลได้ไม่คุ้มกับผลเสียอีกประมาณครึ่งหนึ่ง ทั้งนี้โดยถือว่าความเห็นของหญิงชราที่เข้าเป็นสมาชิกโดยการเข้ารับหนี้แทนลูกชายนั้นเป็นความเห็นที่ไม่อาจนับเข้าข้างหนึ่งข้างใดได้เพราะมีทั้งเห็นด้วยและคัดค้านอยู่ในตัว อย่างไรก็ตาม ถ้าเราจะคิดถึงจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดซึ่งมีอยู่จำนวน 62 คนแล้วเราจะเห็นว่าจำนวนผู้ที่เห็นว่าสหกรณ์มีคุณประโยชน์ต่อชาวไร่ชาวนานานี้ย่อมจะลดน้อยลงไปอีกมาก และด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเชื่อว่า ชาวไร่ชาวนาบริเวณแม่บึงเก่าส่วนมากในปัจจุบันไม่มีความรู้เรื่อง การสหกรณ์ แม้ว่าจะมีพนักงานสหกรณ์เข้ามาเผยแพร่ถึงหลักและวิธีการสหกรณ์จริงๆ ก็ยากที่พวกเขาจะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ส่วนที่พอจะเข้าใจได้อยู่บ้างก็คือ สิ่งที่เน้นถึง

ประโยชน์ที่พวกเขาคิดว่าจะได้รับจากสหกรณ์ อย่างเช่น จำนวนเงินให้กู้ อัตราดอกเบี้ยที่
ต้องเสีย กำหนดการส่งคืน และการช่วยเหลืออื่น ๆ ซึ่งพนักงานสหกรณ์อาจจะให้กำนัน
สัญญาตอนเข้ามาเผยแพร่ช่วยเท่านั้น ส่วนหลักการและวิธีดำเนินงานของสหกรณ์จริง ๆ นั้น
ย่อมจะยังอยู่นอกเหนือความเข้าใจของราษฎรธรรมดาสามัญส่วนมากอยู่เช่นเคย

ยิ่งกว่านั้นหากเราจะย้อนกลับไปพิจารณาถึงลักษณะวิธีการทำงาน ซึ่งพวกเขา
เคยชินและปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ เราก็จะพบหลักฐานสนับสนุนว่า วิธีการทำงานหรือแม้
แต่การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของชาวแม่ปิ้งเก่าส่วนมากนิยมแก้ปัญหาหรือทำงานต่าง ๆ
ตามลำพังตนเองหรืออย่างมากก็ทำกับคนในครอบครัวของตน อันเป็นลักษณะหนึ่งของคน
ไทยส่วนใหญ่และเป็นแบบแผน (pattern) สำคัญอันหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ซึ่งเราเรียกว่า
“ลัทธิเอกชนนิยม” (individualism) คือความนิยมในการเลือกตัดสินใจแก้ปัญหาและกระทำ
การต่าง ๆ ตามความคิดหรือความเห็นชอบของคนเป็นสำคัญ ลัทธิเอกชนนิยมนั้น ถ้ามีอยู่
ในระดับที่สูงมากและไม่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมอื่นมาช่วยยับยั้งไว้บ้างแล้ว จะเป็น
การยากลำบากมากที่เราจะก่อตั้ง “กลุ่มถาวร” (permanent group) ต่าง ๆ อย่างเช่นสมาคม
สหกรณ์ขึ้นมา เพราะตามหลักการของกลุ่มถาวรโดยเฉพาะตามหลักการสหกรณ์นั้นความคง
อยู่ของกลุ่มย่อมมีความสำคัญพอ ๆ กับหรือมากกว่าความคงอยู่ของเอกชนแต่ละคน การ
ร่วมมือกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ก็ใช้ความพยายามเป็นกลุ่ม (group effort) เป็นสิ่งสำคัญและช่วย
เหตุนี้ความร่วมมือของเอกชนที่มารวมกันเข้าเป็นกลุ่มเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มและใน
บางกรณีก็ต้องเสียผลประโยชน์หรือความสะดวกสบายของตนเองจึงจะต้องเกิดขึ้น หาก
เป็นไปไม่ได้ การรวมกลุ่มก็ย่อมจะไม่มี ความหมายที่จริงจังแต่ประการใด จริงอยู่ในสังคมไทย
โดยเฉพาะในภาคเหนือและในบริเวณแม่ปิ้งเก่าก็เคยมีลักษณะของการรวมกลุ่มกัน ทำงาน
ต่าง ๆ อยู่บ้างแล้ว อย่างเช่นการลงแขกหรือแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างญาติมิตร กรณีที่มี
งานเหลือมือทำตามลำพังหรือทำกับคนในครอบครัวไม่ไหว แต่ลักษณะของการรวมกลุ่มดัง
กล่าวนั้นเป็นการรวมกันเพื่อทำงานเพียงบางอย่างเมื่อเสร็จแล้วต่างก็เลิกกันไปไม่ได้มีอะไร
ผูกพันกันอีกเลย นอกจากจะปฏิบัติตอบแทนในกรณีอย่างเดียวกันอีกเพียงครั้งเดียวเท่านั้น
เอง กลุ่มดังกล่าวจึงไม่มีลักษณะเป็นการถาวรเพราะไม่ได้คงอยู่ตลอดไป นอกจากนั้นใน
การจับกลุ่มครั้งต่อไปก็ไม่จำเป็นจะต้องเลือกเอาสมาชิกคนเดิมก็ได้ อันมีลักษณะเปลี่ยนแปลง

ไปตามความพอใจของคนเป็นใหญ่ การผูกมิตรจึงอาจโยกย้ายและเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์ทางส่วนตัวระหว่างกันเป็นสำคัญ (shifting alliance) ผิดกับการเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์หรือองค์การถาวรอย่างอื่น ซึ่งมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับเป็นการตายตัว สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามและมักจะมีการปฏิบัติแบบเดียวกันในสถานการณ์อย่างเดียวกันเสมออันมีลักษณะเป็นการสากล (universalism) มากกว่าการเห็นแก่หน้าบุคคลที่ตนชอบพอรักใคร่เป็นส่วนตัว โดยเฉพาะ (particularism) ด้วยเหตุนี้การแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างญาติมิตรในหมู่บ้านนาจึงมีลักษณะแตกต่างจากข้อผูกพันในการรวมกลุ่มถาวรขององค์การสหกรณ์อยู่เป็นอย่างมาก จนแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีอะไรเหมือนกันเลย นอกจากการที่คนหลาย ๆ คนมาร่วมทำงานด้วยกันเท่านั้นเอง

ส่วนการร่วมมือกันทำเหมืองฝายโดยราษฎรได้จัดทำกันเป็นประเพณีแต่เดิมมา และต้องจัดทำกันทุกปีนั้น น่าจะนับได้ว่าเป็นการร่วมมือระหว่างราษฎรที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งความต้องการคล้ายคลึงกัน หรือมีผลประโยชน์ร่วมกันทั้งราษฎรก็รู้จักใช้สิทธิใช้เสียงเลือกหัวหน้าขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเหมืองฝาย หรือแก่เหมืองเพื่อรับผิดชอบดำเนินการในเรื่องการชักน้ำ เข้านา และซ่อมแซมเหมืองฝายอันมีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักการสหกรณ์อยู่มากทีเดียว น่าจะเป็นประโยชน์แก่การจัดตั้งสหกรณ์อยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตามเรื่องนี้นหากพิจารณาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปอีกสักเล็กน้อยก็จะเห็นได้ว่าประเพณีการทำเหมืองฝายนั้นก็มิได้แตกต่างไปจากประเพณีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันเท่าไรนัก นอกเสียจากการทำงานในเหมืองฝายนั้นมีกฎเกณฑ์และการบังคับโดยหัวหน้าอยู่ด้วยเท่านั้น การเลือกหัวหน้าเหมืองฝายก็เป็นแต่เพียงการเลือกหัวหน้าซึ่งตามปรกติย่อมได้แก่ผู้นำท้องถิ่น ซึ่งตนให้ความไว้วางใจและเชื่อถืออยู่เป็นทุนเดิมแล้ว การมอบอำนาจให้แก่บุคคลซึ่งตนเชื่อถือและไว้วางใจเพิ่มขึ้นอีกบ้างเล็กน้อยจึงไม่ใช่ข้อที่ควรจะต้องคิดหรือตัดสินใจอะไรมากนัก และย่อมจะผิดกับการที่จะต้องมานั่งประชุมพิจารณาคัดสินปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองแบบที่ประชุมสมาชิกสหกรณ์มากที่สุดก็เพราะในการทำเหมืองฝายนั้นเมื่อเลือกหัวหน้าแล้ว หัวหน้าเหมืองฝายแต่ละคนก็จะรับผิดชอบในเรื่องใดควรจะทำอะไรแค่ไหน เสียสละแรงงานหรือทรัพย์สินอย่างไร โดยมีกฎเกณฑ์ตามธรรมเนียมประเพณีเดิมเป็นแนวทางในการปฏิบัติอยู่ในกรณีใหญ่ ๆ ส่วนปัญหาปลีกย่อยหากจะเกิดมีขึ้นบ้างชาวบ้านธรรมดาที่ย่อมจะยอมรับคำตัดสิน

ของหัวหน้าเหมืองฝายซึ่งตนเชื่อถืออยู่แล้วและก็คงไม่มีปัญหายุ่งยากอะไรเกิดขึ้น เพราะตามปรกติธรรมตามนั้นคนทางเหนือก็เป็นคน รักสงบและไม่ชอบเรื่องอื้อฉาวถึงเจ้าหน้าที่พนักงานของรัฐอยู่แล้ว

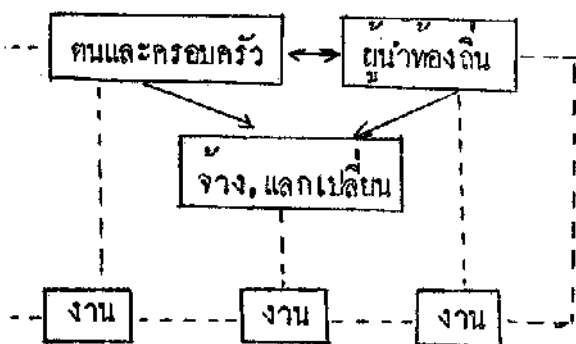
เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็จะเห็นได้ว่าประเพณีทำเหมืองฝายในภาคเหนือโดยทั่ว ๆ ไป และในแม่ฮ่องสอนนั้นมิได้มีลักษณะพิเศษที่จะช่วยส่งเสริมเกื้อกูลต่อการปฏิบัติงานจัดตั้งสหกรณ์แต่อย่างใด เพราะประเพณีการทำเหมืองฝายนั้นเป็นไปตามธรรมเนียมนิยมของชาวเหนือประการหนึ่ง อันได้แก่การที่ชาวเหนือโดยทั่ว ๆ ไปให้ความเชื่อถือและไว้วางใจในผู้นำท้องถิ่นของตนอยู่แล้วก็เลยมอบให้ผู้นำท้องถิ่นบางคนได้รับอำนาจในเรื่องการจัดการทำหน้ามาใช้ในไร่นาเพิ่มขึ้นอีกเท่านั้นเอง มิใช่เป็นการจัดตั้งกลุ่มถาวรขึ้นมาแต่อย่างใดและการดำเนินการในเรื่องนี้ก็มีได้ใช้เสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสินอย่างเช่นวิธีการของสหกรณ์

ยิ่งกว่านั้นหากจะพิจารณาให้กว้างออกไปอีก โดยพิจารณาถึงพฤติกรรมทางด้านการเมืองของชาวไร่ชาวนาไทยเราโดยทั่วไป เราก็จะเห็นได้ว่านับเวลาเป็นร้อย ๆ ปีมาแล้วที่ชาวไร่ชาวนาไทยไม่เคยรู้จักกับการปกครองตนเอง ไม่เคยรู้จักได้คิดหาทางแก้ไขหรือปรับปรุงกรรมวิธีทางการเมืองร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลแต่อย่างใด ชาวไร่ชาวนาไทยเคยชินอยู่แต่การคอยรับคำสั่งเรื่องเกณฑ์แรงงาน และเสียสละทรัพย์สินในอดีต ในปัจจุบันภาพเช่นนั้นก็ยังคงฝังอยู่ในจิตใจของพวกเขา จนพวกเขามีความเกรงกลัวข้าราชการทั่วไป โดยเฉพาะข้าราชการฝ่ายปกครอง พวกเขาเรียกข้าราชการว่า "เจ้านาย" แม้แต่พนักงานสหกรณ์ พวกเขาก็เรียก "เจ้านาย" ทั้งมีความเคารพนับถือเกรงกลัว เหมือนเจ้านายสมัยก่อนอยู่ไม่น้อย แม้ว่าระดับแห่งความเกรงกลัวจะลดลงไปบ้างก็ตาม แต่พวกเขาก็รู้สึกไม่ใคร่อยากเข้าใกล้และไม่ใคร่อยากไปติดต่อยุ่กันเอง พวกเขาจะรู้สึกเป็นสุขมากกว่าถ้าได้อยู่กันตามลำพังในหมู่บ้านของพวกเขาเอง ด้วยเหตุนี้เราจึงได้พบว่าชาวนาบ้านนาไทยไม่ใคร่นิยมติดต่อกับอำเภอและจังหวัด และตัวเลขที่เราได้มาจากการสัมภาษณ์ของชาวแม่ฮ่องสอนก็ยืนยันในความจริงข้อนี้เช่นกัน คือชาวแม่ฮ่องสอนประมาณ 66 เปอร์เซ็นต์ของผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เคยไปติดต่อกับอำเภอของตนเลยไม่ว่าในกรณีใดๆ ความเคยชินหรือธรรมเนียมประเพณีทางการเมืองของไทยเราซึ่งฝังรากเข้าไปในชีวิตจิตใจของชาวนาบ้านนาไทยมานานแล้วเช่นนี้ ย่อมจะเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการดำเนินการโดยการใช้เสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสินปัญหาตามแบบประชาธิปไตย

ซึ่งเป็นหลักการของสหกรณ์อยู่เป็นอย่างมาก และผู้เขียนเชื่อเหลือเกินว่าชาวไร่ชาวนาย่อมจะมองดู "ผู้นำ" ของพวกเขาอีกก่อนและคอยทำตามอยู่เสมอในด้านการจะยกมือเพื่อคัดค้านปัญหาเรื่องใด ๆ ในที่ประชุมสมาชิกสหกรณ์ หากจะฟังมีขึ้น นอกจากในเรื่องที่เขาจะต้องเสียผลประโยชน์อย่างมาก โดยเฉพาะชาวแม่ปิ้งเก่าและชาวเหนือโดยทั่วไป ซึ่งมีธรรมเนียมให้ความเชื่อถือไว้วางใจในผู้นำท้องถิ่นของตนอยู่อย่างมากแล้ว โอกาสที่ผู้นำท้องถิ่นจะมีอิทธิพลต่อการคัดค้านปัญหาต่าง ๆ ของพวกเขาก็ย่อมจะมีเพิ่มมากขึ้นตามมาด้วย สำหรับแนวทางการทำงานของชาวแม่ปิ้งเก่านั้น อาจเปรียบเทียบกับแนวทางการทำงานตามวิธีการสหกรณ์ได้ดังนี้

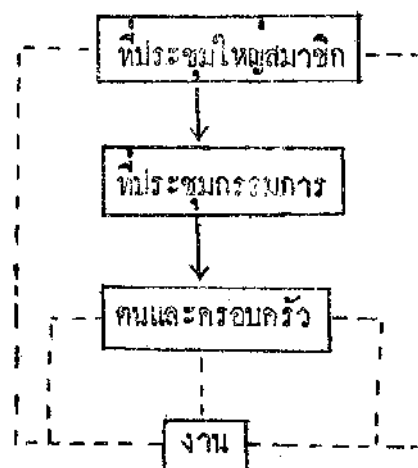
แนวทางการทำงานตาม

ความเคยชินของชาวแม่ปิ้งเก่า

แนวทางการทำงานตามวิธี

สหกรณ์

จะเห็นได้ว่าแนวทางการทำงานตามวิธีการสหกรณ์นั้น ชาวนาและครอบครัวของเขาจะถูกครอบคลุมอยู่ด้วยมติของที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานและมติของที่ประชุมใหญ่อีกทีหนึ่ง ส่วนการทำงานแต่เดิมมาของพวกเขาในตัวของเขาเองและครอบครัวเป็นใหญ่ โดยมีผู้นำท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาหารือ หรือให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติมบางประการ อาทิ การจัดทำเหมืองฝาย เป็นต้น การที่ชาวไร่ชาวนาซึ่งเคยมีอิสระในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามลำพังตนเองและครอบครัวมานานมาแล้วหลายชั่วอายุคนจะต้องมายอมอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ มากมายหลายอย่างตามวิธีการสหกรณ์ย่อมจะได้รับความสะดวกและไม่สบายใจอยู่ไม่น้อย และนี่ก็อาจเป็นเหตุสำคัญเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวไร่ชาวนาเบื่อการประชุม

ของสหกรณ์ เพราะพวกเขามองไม่เห็นคุณค่าของการประชุม ไม่เคยต่อกรที่ต้องมาออกความเห็นตัดสินปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จึงเห็นว่าการประชุมโดยเฉพาะการโต้เถียงในที่ประชุม นั้นเป็นของไม่ดี เพราะอาจนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งกันภายหลังได้ กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือว่าพวกเขาไม่สามารถจะแยกธุรกิจออกจากเรื่องส่วนตัวได้นั่นเอง ยิ่งกว่านั้นพวกเขายังถือว่าการถนอมน้ำใจและการรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างญาติมิตรและเพื่อนบ้านนั้นมีความสำคัญกว่าการได้ประโยชน์ทางธุรกิจเสียอีก

จากประสบการณ์ของผู้เขียนเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ของรัฐ ในฐานะที่ผู้เขียนได้คลุกคลีและคุ้นเคยอยู่กับงานสหกรณ์มาแล้วสิบกว่าปี ผู้เขียนมีความรู้สึกเชื่อมั่นว่าหลักและวิธีการสหกรณ์ตามแบบยุโรปนั้นไม่อาจจะนำเอามาใช้กับชาวไร่ชาวนาไทยได้เต็มที่ ในขณะที่เพราะเหตุหลายประการดังได้วิเคราะห์มาแล้วในตอนต้น ๆ ของบทนี้ สหกรณ์เป็นจำนวนมากซึ่งแม้จะได้จัดตั้งขึ้นมานานแล้ว สมาชิกของสหกรณ์ก็ยังไม่มีความเข้าใจในหลักสหกรณ์อยู่นั่นเอง ส่วนมากแล้วมักจะพากันนึกว่าสหกรณ์นั้นคือองค์การของรัฐ พนักงานสหกรณ์นั้นคือเจ้านายเช่นเดียวกับข้าราชการอื่น ๆ สหกรณ์เป็นการช่วยเหลือที่รัฐให้แก่ชาวไร่ชาวนาโดยวิธีการให้กู้ยืมเงินด้วยดอกเบี้ยในอัตราต่ำ ให้ครอบครัวของที่ดินทำกินในกรณีของสหกรณ์นิคมและให้เครื่องสูบน้ำและชุดคลองส่งน้ำให้ในกรณีของสหกรณ์บำรุงที่ดินเป็นอาทิ สมาชิกสหกรณ์คนที่พอจะรับรู้อยู่บ้างว่าสหกรณ์เป็นองค์การของตนเอง ถ้ามีก็คงจะมีอยู่เป็นจำนวนน้อยมากทีเดียว

เมื่อประชาชนนึกว่าสหกรณ์เป็นองค์การของรัฐเสียแล้วก็ไม่มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยกันปรับปรุงสหกรณ์ของตน คอยแต่จะแสวงหาประโยชน์จากการช่วยเหลือของสหกรณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผลที่สุภาพระหนักก็ตกอยู่กับพนักงานสหกรณ์คือจะต้องทำตนเป็น ผู้คอยควบคุม เกี่ยวเชิญ เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามภาวะผูกพันต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ต่อสหกรณ์ ยิ่งเกี่ยวเชิญควบคุมมาก พวกสมาชิกก็เลยยังมีความมั่นใจมากขึ้นทุกทีว่าสหกรณ์เป็นของรัฐ และรัฐก็ไม่ได้ช่วยราษฎรจริงจังเพราะราษฎรยังไม่ทันตั้งตัวได้ รัฐก็เกี่ยวเชิญแต่จะเอาเงินที่ให้กู้คืน ยิ่งกว่านั้นสหกรณ์ยังมีระเบียบวิธี ปฏิบัติการต่างๆ หยุมหยิมมากมาย การขอกู้ยืมเงินก็ต้องมีหลักทรัพย์ประกันแล้วยังต้องมีบุคคลค่าประกันอีก การที่ราคาหลักทรัพย์ที่ให้ประกันก็ต่ำกว่าความเป็นจริงมากมาย เงินที่ให้กู้ก็เพียงรายละสองสาม

พันบาทไม่พอลงทุนขายกิจการ กว่าจะได้รับเงินก็ล่าช้าเสียเวลาแรมเดือน ทำให้สมาชิกต้องไปกู้เงินจากพ่อค้าเอกชนซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยแพงมาก่อน ผลที่สุดก็ดูเหมือนกับว่าสหกรณ์ไม่ได้ช่วยอะไรแก่สมาชิกได้จริง ๆ จัง ๆ เอาเสียเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นสมาชิกสหกรณ์ซึ่งไม่คุ้นเคยกับหลักวิธีการสหกรณ์อยู่แล้ว ที่เข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์ก็เพื่อหวังประโยชน์ต่าง ๆ ที่คิดว่าจะได้รับแต่พอเข้ามาเป็นจริงกลับมีระเบียบขมขื่นต่าง ๆ มากมาย จนทำให้พวกเขาคิดว่าการได้เห็นที่จะไม่คุ้มเสีย จึงทำให้สมาชิกส่วนมากเบียดสหกรณ์และชื่อสหกรณ์ และนี่กระมังที่เป็นเหตุให้มีกลุ่มแบบใหม่ ขึ้นโดยคัดระเบียบวิธีการต่าง ๆ ให้ลดน้อยลงอันได้แก่กลุ่มชาวนา กลุ่มชลประทานราษฎร เป็นอาทิ ตามความเห็นของผู้เขียน กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ก็เช่นกัน หากว่าไม่สามารถอำนวยความสะดวกที่มองเห็นได้ (tangible benefits) ให้แก่ชาวนาชาวนาโดยรวดเร็วพอสมควรแล้วในไม่ช้าก็จะตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับองค์การสหกรณ์ คือสมาชิกจะพากันเบียดและหาทางช่วยตนเองด้วยวิธีการอย่างอื่น

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่าชาวมแม่บึงเก่าส่วนมากไม่มีความรู้พื้นฐานทางสหกรณ์แบบแผนในการทำงานตามธรรมเนียมประเพณีของชาวมแม่บึงเก่า ไม่มีอะไรส่งเสริมเกื้อกูลบรรยากาศในการจัดตั้งสหกรณ์เป็นพิเศษ หลักและวิธีการสหกรณ์ตามแบบอย่างยุโรปและอเมริกาไม่สามารถจะนำมาใช้ในประเทศไทยให้เกิดผลดีได้หากไม่มีการแก้ไขให้เข้ากับแบบแผนใหญ่ ๆ ของวัฒนธรรมไทยเสียก่อนและการนำเอาระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางราชการไปใช้กับการดำเนินงานของสหกรณ์มากเกินไปทำให้สหกรณ์เสื่อมความนิยมจากสมาชิกเพราะการที่ต้องปฏิบัติตามแบบแผนของทางราชการ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่ายและความล่าช้าในการดำเนินการต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม สหกรณ์ยังมีทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาวนาชาวนาอยู่มาก หากมีการพิจารณาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักการต่าง ๆ ตามที่จะได้เสนอแนะไว้ในตอนต่อไป

V. สรุปความเห็นและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องนี้มาตั้งแต่ต้นพอจะสรุปได้สั้น ๆ ว่า ชาวมแม่บึงเก่านั้นส่วนใหญ่ใช้เวลาทำงานอยู่ตามท้องไร่ท้องนาแทบตลอดทั้งปี มีการทำนาทึบปีละสองครั้งเป็นส่วนมาก นอกจากนั้นยังมีการปลูกพืชไร่และทำสวนลำไยเพิ่มเติมกันอีกแทบทุกครอบครัว ... ราย ได้

ส่วนใหญ่ของชาวไร่ชาวนาบริเวณแม่ปิ้งเก่าได้มาจากการขายพืชไร่และสวนลำไย ส่วนชาวนั้นมักจะเก็บไว้สำหรับรับประทานภายในครอบครัวเสียมากและไม่มีพอเหลือขายกันเลยก็ว่าได้ ปัญหาในการประกอบอาชีพที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันได้แก่ปัญหาเรื่องมีที่ดินน้อยไม่พอทำกิน ปัญหาเรื่องเงินกู้ยืมหายากและเสียดอกเบี้ยสูง ปัญหาเรื่องราคาขายพืชผลที่ขึ้นลงชวชวบในพืชบางอย่าง และปัญหาเรื่องน้ำน้อยเกินไปในบางท้องที่ ชาวแม่ปิ้งเก่าส่วนมากไม่รู้จักสหกรณ์และที่รู้จักบ้างก็มีความเห็นไม่เป็นผลดีต่อหลักและวิธีการสหกรณ์อยู่น้อยอย่างใดก็ดี ชาวแม่ปิ้งเก่าส่วนมากปรารถนาที่จะร่ำรวยเป็นเศรษฐี มีเงินและทรัพย์สินมาก และรู้สึกเกลียดชังต่อบุคคลประเภทที่เป็นอันตรายต่อทรัพย์สินมากที่สุด ชาวแม่ปิ้งเก่านิยมยกย่องคนมีความรู้ ครู อาจารย์ และคนมีศีลธรรมรวมทั้งพระสงฆ์และนักบวชว่าเป็นบุคคลประเภทที่ดีที่สุดตามทัศนคติของพวกเขา ชาวแม่ปิ้งเก่าไม่ใคร่เดินทางออกไปนอกเขตของตนมากนัก การติดต่อกับอำเภอและจังหวัดมีน้อยและมักจะผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้านของตนเป็นใหญ่ ผู้นำท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจกระทำกร่าง ๆ ของชาวแม่ปิ้งเก่าอยู่ในระดับที่สูงมาก การติดต่อกับโลกภายนอกและรับข่าวสารต่าง ๆ ส่วนมากมักจะเป็นไปโดยการบอกเล่าของเพื่อนบ้าน การรับฟังจากวิทยุและอ่านจากหนังสือพิมพ์ก็มีอยู่บ้างในตำบลข่าวสารแต่ส่วนมากการรับฟังวิทยุมักจะมุ่งหน้าไปทางด้านการรับฟังเพื่อเสริมความสุขทางใจของตนตามสถานภาพมากกว่า เช่น ฟังเพลง เทคนั้ และซอเมืองเหนือ เป็นต้น

ปัญหาในอนาคตที่สำคัญมากประการหนึ่งของชาวแม่ปิ้งเก่าได้แก่ปัญหาเรื่องความอดอยากภัยแล้งของประชากร เพราะชาวแม่ปิ้งเก่าไม่นิยมอพยพไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาระดับสูงเพื่อจะได้มีโอกาสเปลี่ยนอาชีพเสียบ้าง เด็กหนุ่มสาวเมื่อเติบโตขึ้นมาส่วนมากจึงต้องอยู่ตามท้องไร่ท้องนาและประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมตามรอยบรรพบุรุษต่อไป จึงยังมีแต่จะทำให้ความหนาแน่นของประชากรในบริเวณนั้นเพิ่มขึ้นไปทุกขณะและภายในอีกชั่วอายุคนต่อไปชาวแม่ปิ้งเก่าอาจจะเหลือที่ทำการเกษตรกรรมเพียงครอบครัวละ 2-3 ไร่เท่านั้นก็อาจเป็นได้

สำหรับเรื่องการสหกรณ์โดยเฉพาะหากจะมีการนำเข้ามาจัดตั้งในบริเวณแม่ปิ้งเก่านี้ ความดำริจะยอมจะขึ้น อยู่ที่ความเห็นดีเห็นชอบของผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะกำนัน

ผู้ใหญ่อบ้าน และแก่เหมือนเป็นใหญ่ หากบุคคลเหล่านี้เห็นชอบด้วยแล้วย่อมเป็นของแน่ที่ว่า ชาวแม่บึงเก่าธรรมศาสตร์ก็จะต้องเห็นชอบด้วย อย่างไรก็ตาม โดยที่ประสิทธิภาพของ ชาวแม่บึงเก่าบางส่วนที่เคยรู้เรื่องการสหกรณ์มาก่อนไม่ว่าจะมีความเห็นดีเห็นชอบกับวิธีการสหกรณ์อยู่มากนัก นอกจากนั้นแบบแผนเกี่ยวกับการทำงานในบริเวณแม่บึงเก่าก็ไม่ได้มีอะไรเกือกล่อการสหกรณ์เป็นพิเศษจึงได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้น สหกรณ์ที่จะนำมาจัดตั้งใน บริเวณแม่บึงเก่าจะต้องไม่ใช่สหกรณ์ตามแบบเดิมที่พวกเขาเคยรู้จัก สิ่งที่จะการสหกรณ์ควร จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ประชาชนนิยมมากขึ้นนั้นมีอยู่มากมายหลายประการ ที่สำคัญก็มี ดังต่อไปนี้

1. ผู้มีนโยบายรับผิดชอบในการสหกรณ์ควรจะยอมรับในหลักการเบื้องต้น เสียก่อนว่า สหกรณ์นั้นเป็นวิธีการ (means) อย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ให้ดีขึ้น สหกรณ์มิใช่จุดหมายปลายทาง (end) โดยตัวของมันเอง จุดหมายปลายทางในการจัดสหกรณ์นั้นอยู่ที่สมาชิกมีฐานะดีขึ้น มีแนวคิดเปลี่ยนแปลงไป และมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางส่งเสริมความสมบูรณ์พูนสุขของสมาชิกและท้องถิ่น

2. เมื่อยอมรับว่าสหกรณ์เป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งในการพัฒนาสังคมแล้ว สิ่งต่อไปที่เราควรจะพิจารณาก็คือว่า วิธีการสหกรณ์ที่ใช้ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพเพียงพอแล้วหรือยัง ในการที่จะพัฒนาสังคมชนบทให้ ได้ผลอย่างรวดเร็ว จากประสิทธิภาพของผู้เขียนและจากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาจากการศึกษาเรื่องนี้คงได้กล่าวไว้ แล้วในตอนต้น ผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่าวิธีการของสหกรณ์ในปัจจุบันยังเป็นวิธีการที่ขาด ประสิทธิภาพอยู่มาก และจะต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างรีบด่วนในหลายประการดังต่อไปนี้คือ

ก. ในด้านหลักและวิธีการสหกรณ์ โดยที่ชาวไร่ชาวนาไทย ไม่เคยชินต่อ หลักการแบบประชาธิปไตย แต่เคยชินอยู่กับหลักการยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคล ที่ตนคิดว่าเป็น "ผู้นำ" ฉะนั้น สหกรณ์ควรยึดหลักใช้ประโยชน์จากผู้นำของท้องถิ่นให้มาก เพื่อมุ่งไปสู่แนวทางของการพัฒนาชนบท ในการนี้การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพนักงานสหกรณ์กับผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นความจำเป็นในเบื้องต้นและพนักงานสหกรณ์จะต้องหาทาง

ทำให้ผู้นำท้องถิ่นเข้าใจหลักและวิธีการทำงานตามแบบสหกรณ์ ให้แจ่มแจ้งที่สุด

ข. ในด้านระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางฝ่ายสหกรณ์ควรจะยกเลิกระเบียบการหุ้มหมิ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นระเบียบของทางราชการที่นำมาใช้ในสมาคมสหกรณ์ให้ลดน้อยลงเหลือแต่เพียงเท่าที่จำเป็นที่สุดเท่านั้นก็พอ เพราะระเบียบพิธีการมากทำให้เกิดความล่าช้าและเป็นเหตุให้สมาชิกเบื่อหน่าย

ค. ในด้านการให้บริการทางธุรกิจแก่สมาชิกโดยเฉพาะการให้กู้ยืมเงิน ควรให้มากพอสมควรที่จะทำให้สมาชิกสามารถนำไปลงทุนประกอบอาชีพได้และควรให้อย่างรวดเร็วทันการด้วย การตีราคาหลักทรัพย์ก็ควรให้ใกล้เคียงกับราคาตลาดในปัจจุบัน นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงความประพฤติกและความสามารถในการประกอบอาชีพเป็นองค์ประกอบในการให้กู้ยืมเงินมากกว่าการยึดถือแต่หลักทรัพย์เป็นหลักประกันแต่อย่างเดียว โดยเฉพาะในบริเวณแม่บึงเก่าแล้วข้อนี้รู้สึกจะมีความสำคัญมากเพราะทุกคนต่างก็มีความขยันขันแข็ง ในการประกอบอาชีพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

ง. ในด้านพนักงานสหกรณ์ควรได้มีการฝึกอบรมให้เข้าใจวิธีการดำเนินการตามแนวใหม่นี้ ให้มีความรู้เป็นอย่างดี ก่อนที่จะส่งออกไปปฏิบัติงานตามท้องที่ควรจะได้รับ การฝึกอบรมอย่างดีเสียก่อน

จ. ในด้านการบริหารราชการส่วนกลางก็ควรมีการเปลี่ยนแปลงกลไกในการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและรวดเร็วยิ่งกว่าที่เป็นอยู่โดยเฉพาะควรมีหน่วยศูนย์กลางอันเป็นจุดรวมแต่เพียงหน่วยเดียว เพื่อย่นระยะเวลาในการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ให้สั้นเข้า ทั้งป้องกันการจัดแย้งในด้านการปกครองบังคับบัญชาและประสานงานด้วย

ฉ. สหกรณ์ควรมีหน่วยงานทางวิชาการสนับสนุนการปฏิบัติงานตามท้องถิ่นต่าง ๆ งานวิจัยสภาพภาวะในชนบทและการประเมินผลการปฏิบัติการในระยะเวลาต่าง ๆ ควรจัดให้มีขึ้นอยู่เสมอเป็นครั้งคราว เพื่อหาทางที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเรื่อยไป

3. อาจมีนักสหกรณ์บางท่านตั้งปัญหาถามว่า เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงไปดังกล่าแล้วสหกรณ์จะยังคงความเป็นสหกรณ์อยู่ได้อย่างไร เพราะหลักและวิธีการเปลี่ยนไปอย่างมาก ในเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่าไม่ใคร่จะสำคัญเท่าใดนักเพราะดังได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้ว

ว่าสหกรณ์นั้นมิใช่จุดหมายปลายทางในตัวของมันเอง หากแต่เป็นเพียงวิธีการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างหนึ่ง หลักและวิธีการสหกรณ์ตามแบบยุโรปใช้ได้ผลดีในยุโรป เพราะวัฒนธรรมยุโรปส่งเสริมเกื้อกูลหลักการดังกล่าว แต่เมื่อวัฒนธรรมไทยแตกต่างกับวัฒนธรรมในยุโรปมากมายแล้วเรายังจะมัวมวงงายลุ่มหลงอยู่ในหลักเดิม เราจะได้ประโยชน์อันใดจากสหกรณ์ ความเปลี่ยนแปลงแก้ไขจึงเป็นของจำเป็น ถ้าเราอยากจะทำหน้าไปตามกาลเวลา การสหกรณ์ก็ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงนี้เช่นกัน
